

PREDMET *ENERILDIZ protiv TURSKÉ*
(Predstavka br. 48939/99)

PRESUDA

Strazbur, 30. novembra 2004. godine

U predmetu *Enerildiz protiv Turske,*

Evropski sud za ljudska prava, zasedajući kao Veliko veće u sledećem sastavu:

g. L. VILDHABER (*WILDHABER*), *predsednik*,
g. C. L. ROZAKIS,
g. J.-P. KOSTA (*COSTA*),
g. G. RES (*RESS*),
ser NIKOLAS BRACA (*NICOLAS BRATZA*),
gđa E. PALM,
g. L. LUKAIDES (*LOUCAIDES*),
g. R. TJURMEN (*TÜRMEŃ*),
gđa F. TULKENS,
g. K. JUNGVIRT (*JUNGWERT*),
gđa M. CACA-NIKOLOVSKA (*TSATSA-NIKOLOVSKA*)
gđa H. S. GREVE,
g. A. B. BAKA,
g. M. UGREKHELIDZE,
g. A. KOVLER,
g. V. ZAGREBELSKI (*ZAGREBELSKY*),
gđa A. MULARONI, *sudije*,
i g. P. J. MAHONI (*MAHONEY*), *sekretar suda*,

nakon većanja na zatvorenim sednicama, 7. maja 2003. godine, 16. juna i 15. septembra 2004. godine,

izriče sledeću presudu, donetu poslednjeg pomenutog datuma:

POSTUPAK

1. Predmet je započet predstavkom (br. 48939/99) protiv Republike Turske koju su Sudu u vezi sa članom 34 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija) podnela dva turska državljani-na, G. Ahmet Nuri Ćinar (*Ćynar*) i G. Mašala Enerildiz (*Mašallah Önerýýldýz*), 18. januara 1999. godine.

2. Pozivajući se na članove 2, 8 i 13 Konvencije i na član 1 Protokola br. 1, podnosioci predstavke su tvrdili da su državne vlasti odgovorne za smrt njihovih rođaka i za uništenje njihove imovine kao posledice eksplozije metana 28. aprila 1993. godine na istanbulskoj deponiji smeća Imranije (*Ümraniye*). Podnosioci su takođe tvrdili da upravni postupak koji je obavljen u vezi s njihovim slučajem nije zadovoljio uslove pravičnosti i suđenja bez odlaganja propisanih stavom 1 člana 6 Konvencije.

3. Predstavka je dodeljena Prvom odeljenju Suda (pravilo 52, st. 1 Poslovnika Suda). U okviru tog odeljenja, veće u sledećem sastavu: gđa E. Palm, predsednica, gđa W. Tomasen (*Thomassen*), g. Gaukur Jorundson (*Jörundsson*), g. R. Tjurmen (*Türmen*), g. C. Birsan (*Birsan*), g. J. Kazadeval (*Casadevall*), g. R. Maruste, sudije, i g. M. O'bojl (*O'Boyle*), sekretar odeljenja, odlučilo je 22. maja 2001. godine da razdvoji tužbe g. Činara i g. Enerildiza i proglasilo predstavku prihvatljivom u odnosu na potonjeg (u daljem tekstu: podnosilac predstavke), i to postupajući u svoje ime, u ime svoja tri preživela sina: Husametina (*Hüsamettin*), Aidina (*Aydın*) i Halefa Enerildiza, koji su u vreme događaja bili maloletni, kao i u ime supruge Gilnaz (*Gülnaz*) Enerildiz, nevenčane žene Sýdyke Zorlu, i ostale dece: Selehatine (*Selahattin*), Ýdrisa, Mesuta, Fatme, Zejnepe (*Zeynep*), Remzije (*Remziye*) i Abdulkerima Enerildiza.

4. Nakon održavanja rasprave, 18. juna 2002. godine, veće je izreklo presudu u kojoj je s pet glasova za i dva protiv odlučilo da je postojala povreda člana 2 Konvencije, odlučilo jednoglasno da nije bilo potrebno razmatrati žalbe u vezi sa članom 6 stav 1 i članovima 8 i 13 Konvencije, i sa četiri glasa za i tri protiv, da je postojala povreda člana 1 Protokola br. 1. Uz presudu su priložena i delimično izdvojena mišljenja g. Kazadevala, g. Tjurmena i g. Marusta.

5. Turska (u daljem tekstu: Država) je 12. septembra 2002. godine, u skladu sa članom 43 Konvencije i pravilom 73 tražila da se predmet uputi Velikom veću.

Panel sudija Velikog veća je 6. novembra 2002. godine odlučio da prihvati taj zahtev.

6. Sastav Velikog veća određen u skladu s članom 27 stavovi 2 i 3 Konvencije i pravilom 24 [Poslovnika Suda].

7. Pred Velikim većem podnosilac predstavke, koga je zastupala gđa E. Deniz, advokatica iz Istanbula, i kozastupnik Države, gđa D. Akčaj (*Akçay*), priložile su svoje podneske 7. i 10. marta 2003. godine. Stranke su naknadno Sekretarijatu prosledile dodatna mišljenja i dokumenta kojima su potkrepile svoje stavove.

8. Javna rasprava održana je u zgradi Suda u Strazburu 7. maja 2003. godine (pravilo 59, st. 3).

Pred Sudom su istupili:

(a) za Državu

gđa D. Akčaj (*Akçay*),
g. I. Belet,

kozastupnica,

gđa G. Acar,

gđa V. Sýrmen,

gđa J. Kalaj (*Kalay*),

savetnici;

(b) za podnosioca predstavke

gđa E. Denýz,

gđa Ş. Ezdemir (*Özdemýr*),

advokatica,

savetnica.

Sudu su se obratile godpođa Deniz i gospođa Akčaj.

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI PREDMETA

9. Podnosilac predstavke je rođen 1955. godine i sada živi u oblasti Širvan ((*Şirvan*) Provincija Siirt), gde je i rođen. U vreme događaja je živeo sa 12 bliskih rođaka u sirotinjskoj četvrti (*gecekondulu mahalle*) Kazým Karabekir, u istanbulskoj četvrti Imranije, gde se preselio nakon što je napustio radno mesto seoskog čuvara u jugoistočnoj Turskoj.

A. Deponija komunalnog otpada Imranije i oblast u kojoj je živeo podnosilac predstavke

10. Od ranih sedamdesetih se u četvrti Hekimbaşı, sirotinjskoj četvrti pored Kazim Karabekira, nalazi deponija komunalnog otpada. Gradsko veće Istanbula (u daljem tekstu: gradsko veće) je 22. januara 1960. godine dobilo na 99 godina pravo na korišćenje zemljišta koje je bilo vlasništvo Komisije za šumarstvo (pa time i države). Zemlja se nalazi na padini, koja gleda na dolinu, površine oko 35 hektara, a od 1972. godine se koristi kao deponija smeća za gradske četvrti Bejkoz, Iskidar, Kadikoj i Imranije pod kontrolom gradskog veća, shodno tome i državnih vlasti.

Kada se počelo s korišćenjem deponije, u toj oblasti nije živeo niko, a najbliža naselja su bila udaljena oko tri i po kilometra. Međutim, oko deponije je postepeno nicalo divlje naselje koje je kasnije preraslo u sirotinjsku četvrt Imranije.

Prema službenom planu oblasti Hekimbaşı i Kazim Karabekir, koga je sačinila Tehnička služba Mesnog veća Imranije, kuća podnosioca predstavke izgrađena je na uglu ulica Dereboju i Gerze. Taj deo naselja nalazio se odmah pored deponije komunalnog otpada, a od 1978. godine je bio pod kontrolom mesnog gradonačelnika koji je bio podređen mesnom veću.

Deponija Imranije više ne postoji. Mesno veće je dalo da bude nanesen sloj zemlje i da se ugrade odušci. Pored toga, trenutno se radi na pripremi prostornih planova za naselja Hekimbaşı i Kazim Karabekir. Mesno veće je na velikom delu bivše deponije zasadilo drveće i izgradilo sportske terene.

B. Koraci koje je preduzelo Mesno veće Imranije

1. 1989. godina

11. Nakon lokalnih izbora 26. marta 1989. godine, Mesno veće Imranije tražilo je da se dopuni urbanistički plan u razmeri od 1:1.000. Međutim, nadležni organi su odbili da usvoje plan jer je pokrivaio zemljište koje se nalazilo jako blizu gradske deponije smeća.

Počevši od 4. decembra te godine, Mesno veće Imranije je otpočelo nanošenje zemlje i otpada na zemljište oko sirotinjske četvrti Imranije u postupku preuređenja lokacije deponije.

Međutim, 15. decembra 1989. godine su M. C. i A. C, građani koji su živeli u naselju Hekimbašý, podneli tužbu protiv mesnog veća Četvrtom odeljenju Okružnog suda u Iskideru da se ustanovi pravo vlasništva nad zemljom. M. C. i A. C. su se žalili na štetu koju su pretrpeli njihovi zasadi i zahtevali prestanak radova. Tužbu su potkrepili podnošenjem dokaza da su od 1977. godine bili obveznici mesnog poreza i poreza na imovinu po poreskom broju 168900. Vlasti su 1983. godine od njih tražile da ispune formular kojim su prijavili zgrade izgrađene bez dozvole kako bi mogli da regulišu vlasništvo nad zgradama i zemljom (vidi dole stav 54). Na njihov zahtev, gradski komunalni vodovod i kanalizacija je 21. avgusta 1989. godine, odredio da se u njihovoj kući ugradi vodomer. Pored toga, računima za električnu energiju je pokazano da su M. C. i A. C. u svojstvu potrošača redovno plaćali iskorišćenu električnu energiju na osnovu očitavanja strujomera koji je ugrađen u tu svrhu.

12. Pred Okružnim sudom, mesno veće se pozvalo na činjenicu da se zemlja čije su vlasništvo tražili M. C. i A. C. nalazila na lokaciji sakupljalista otpada; da je stanovanje na tom mestu bilo protivno zdravstvenim propisima; i da im njihov zahtev za regulisanjem vlasništva nije davao nikakva prava.

Okružni sud je 2. maja 1991. godine (predmet br. 1989/1088) presudio u korist M. C. i A. C. i naveo da je postojalo ometanje njihovog korišćenja prava nad ovim zemljištem.

Međutim, Kasacioni sud je ukinuo tu odluku 2. marta 1992. godine; 22. oktobra 1992. godine, Okružni sud je izvršio odluku Kasacionog suda i odbacio tužbe M. C. i A. C.

2. 1991. godina

13. Mesno veće Imranije je 9. aprila 1991. godine zatražilo od Trećeg odeljenja Okružnog suda Iskidar da se imenuju veštaci koji bi ustanovili da li je deponija u skladu s propisima, posebno Pravilnikom o kontrolisanju čvrstog otpada od 14. marta 1991. godine. Mesno veće je tražilo i procenu štete koju je bilo pretrpelo, kao dokazni materijal u odštetnom zahtevu koji je pripremalo da podnese protiv Gradskog veća i veća ostala tri gradska naselja koja su koristila deponiju.

Zahtev za veštačenjem je zaveden pod brojem 1991/76, a 24. aprila 1991. godine je obrazovana odgovarajuća komisija veštaka koja se sastojala od

univerzitetskog profesora ekološkog inženjeringa, katastarskog službenika i medicinskog forenzičara.

Prema izveštaju komisije od 7. maja 1991. godine, ova deponija nije ispunjavala tehničke uslove navedene između ostalog u odredbama 24–27, 30 i 38 Pravilnika od 14. marta 1991. godine, i shodno tome je sadržala niz opasnosti koje bi mogle da izazovu veliki rizik za zdravlje stanovnika doline, posebno onih koji žive u sirotinjskim četvrtima: između brda đubreta i kuća na razdaljini od samo 50 metara nije bilo nikakvog zida ili ograde; deponija nije bila opremljena nikakvim sistemima za sakupljanje, reciklažu, spaljivanje ili pretvaranje u kompost, a nisu postojali ni sistemi za drenažu ili prečišćavanje vode koja otiče. Zaključak veštaka je bio da deponija u Imraniju „izlaže ljude, životinje i životnu sredinu svim vrstama rizika“. U izveštaju je naglašena opasnost od širenja oko 20 različitih zaraznih bolesti, kao i sledeće:

„...U svim deponijama smeća stvaraju se gasovi poput metana, ugljen-dioksida i sumporvodonika. Te supstance moraju da se sakupljaju i ... kontrolisano sagorevaju. Međutim, ova deponija nije opremljena takvim sistemom. Ukoliko se metan meša s vazduhom, u određenom odnosu je ta mešavina podložna eksploziji. Na ovoj lokaciji ne postoji nikakav način da se spreči eksplozija metana koji se stvara raspadanjem [otpada]. Neka nam Bog pomogne, jer bi moglo da dođe do veoma velike štete, imajući u vidu blizinu kuća...“

Izveštaj je predstavljen pomenutim većima 27. maja 1991. godine, a 7. juna 1991. je obavešten guverner i zamoljen da o tome obavesti Ministarstvo zdravlja i Kancelariju za ekologiju predsednika Vlade Republike Turske (u daljem tekstu: Kancelarija za ekologiju).

14. Mesna veća Kadikej i Iskidar i Gradsko veće su 3, 5. i 9. juna 1991. godine podneli zahteve da se odbaci izveštaj veštaka. Advokati tužilaca su jednostavno naveli da je izveštaj, koji je bio naručen i sačinjen bez njihovog znanja, bio protivan Zakonu o parničnom postupku. Advokati su se pozvali na pravo da podnose dopunske materijale u korist svojih zahteva nakon pribavljanja neophodnih podataka i dokumentacije od njihovih vlasti.

Budući da nijedna stranka nije podnela odgovarajuće dopunske materijale, postupak je prekinut.

15. Međutim, Kancelarija za ekologiju, koja je o izveštaju obaveštena 18. juna 1991. godine, izdala je preporuku (br. 09513) kojom je guvernera Istanbula, Gradsko veće i Mesno veće Imranije pozvala da isprave probleme pronađene u ovom predmetu:

„...Izveštaj koji je sačinila komisija veštaka pokazuje da ovo odlagalište otpada krši Zakon o životnoj sredini i Pravilnik o kontroli čvrstog otpada pa time predstavlja opasnost po zdravlje ljudi i životinja. Mere određene odredbama 24, 25, 26, 27, 30 i 38 Pravilnika o kontroli čvrstog otpada moraju da budu izvršene na lokaciji deponije... Ja, dakle, zahtevam da se izvrše neophodne mere ... i da naša kancelarija bude obaveštena o ishodu.“

16. Šinasi Ektem (*Şinasi Öktem*), gradonačelnik Imranije, zatražio je 27. avgusta 1992. godine od Prvog odeljenja Okružnog suda Iskidar primenu privremenih mera kako bi se Gradsko veće i susedna mesna veća sprečili da koriste deponiju. Zahtevao da se prestane s odlaganjem otpada i da se deponija zatvori, kao i obeštećenje za štetu koji je pretrpeo njegov okrug.

Zastupnik Gradskog veća Istanbula se 3. novembra 1992. godine usprotivio ovom zahtevu. Naglašavajući napore Gradskog veća da održava saobraćajnice do deponije i da se bori protiv širenja bolesti, pasa lotalica i smrada, zastupnik je posebno naveo da je bio raspisan tender za preuređenje lokacije deponije. Što se tiče zahteva da se deponija privremeno zatvori, zastupnik je ukazao na nedostatak dobre vere Mesnog veća Imranije budući da od svog osnivanja 1987. godine nije bilo uradilo ništa da se dekontaminira lokacija.

Gradsko veće Istanbula je zaista raspisalo tender za izgradnju novih objekata koji bi zadovoljavali savremene stadarde. Prvi ugovor za projektovanje dodeljen je američkoj firmi *CVH2M Hill International Ltd*, a 21. decembra 1992. godine i 17. februara 1993. godine su određene nove lokacije na evropskoj i azijskoj strani moreuza. Planirano je da projektni radovi budu završeni tokom 1993. godine.

17. Dok je postupak još uvek trajao, Mesno veće Imranije obavestilo je gradonačelnika Istanbula da od 15. maja 1993. godine odlaganje smeća više neće biti dozvoljeno.

C. Nesreća

18. Na lokaciji je 28. aprila 1993. godine, oko 11.00 sati, došlo do eksplozije metana. Nakon što je rastući pritisak izazvao klizanje terena, erupcija brda smeća je zatrpala oko deset kuća na padini ispod njega, uključujući i dom podnosioca predstavke. U nesreći je poginulo ukupno 39 ljudi.

D. Postupak pokrenut u ovom predmetu

1. Inicijativa Ministarstva unutrašnjih poslova

19. Odmah nakon nesreće dva službenika gradske policije su počela rad na utvrđivanju činjenica. Pošto su ispitali oštećene, uključujući i podnosioca predstavke, koji je objasnio da je svoju kuću izgradio 1988. godine, policajci su izvestili da je uništeno ukupno 13 straćara.

Istog dana, članovi jedinice za krizne situacije koji je formirala kancelarija guvernera Istanbula su posetili mesto nesreće i ustanovili da je klizište izazvala eksplozija metana.

20. Sledećeg dana, 29. aprila 1993. godine, Ministarstvo unutrašnjih poslova (u daljem tekstu: Ministarstvo) naložilo je Upravnoj istražnoj jedinici (u daljem tekstu: istražna jedinica) da prouči okolnosti nesreće kako bi se ustanovilo da li bi trebalo pokretati postupak protiv dvojice gradonačelnika, g. Sezena (*Sözen*) i g. Ektema.

2. Krivičnopravna istraga

21. Dok je trajao upravni postupak, 30. aprila 1993. godine javni tužilac za Iskider (u daljem tekstu: javni tužilac) je posetio mesto nesreće zajedno s komisijom veštaka sastavljenom od tri profesora niskogradnje s tri različita univerziteta. U svetlu prethodnih razmatranja, tužilac je naložio komisiji da odredi kako bi odgovornost za nesreću mogla da se podeli između javnih vlasti i oštećenih.

22. Podnosilac predstavke je 6. maja 1993. godine podneo krivičnu prijavu u mesnoj stanici policije. U njoj je naveo: „Ukoliko su vlasti bile te koje su svojim nesavesnim postupanjem izazvale smrt mojih partnerki i dece, podnosim krivičnu prijavu protiv dotičnog ili dotičnih organa.“ Prijava podnosioca predstavke je priložena istražnom dosijeu (br. 1993/6102), koji je javni tužilac već bio samostalno otvorio.

23. Javni tužilac je 14. maja 1993. godine saslušao nekoliko svedoka i žrtava nesreće. Stručna komisija je 18. maja 1993. godine podnela izveštaj koji je tražio javni tužilac. Komisija je u izveštaju navela, kao prvo, da za to područje nije postojao prostorni plan u razmeri 1:5.000, da urbanistički plan u razmeri 1:1.000 nije bio odobren, i da se većina stambenih jedinica koje su bile zatrpene nalazila izvan područja obuhvaćenog urbanističkim planom, na najdaljoj ivici lokacije deponije. Veštaci su potvrdili da se klizište – koje se dogodilo na zemljištu koje je već bilo nestabilno – moglo objasniti kako rastućim pritiskom gasa unutar deponije tako i eksplozijom tog gasa. Ukazujući na obaveze i dužnosti javnih vlasti u skladu s odgovarajućim propisima, veštaci su zaključili da bi odgovornost za nesreću trebalo podeliti na sledeći način:

„(i) 2/8 odgovornosti pripada Gradskom veću grada Istanbula, zbog propusta da se deluje kako bi se predupredili tehnički problemi koji su već postojali kada je deponija otvorena 1970. godine i postajali sve gori protokom vremena, ili da ukaže mesnim većima na alternativnu lokaciju za deponovanje smeća, na šta je bila obavezno Zakonom br. 3030;

(ii) 2/8 odgovornosti pripada Mesnom veću Imranije zbog realizacije prostornog plana a propuštanja, protivno Pravilnika o kontrolisanju čvrstog otpada (br. 20814), da se obezbedi nenaseljena tampon-zona u širini od 1.000 metara, kao i zbog dopuštanja nezakonite stambene gradnje u dotičnoj oblasti i propuštanja da se spreči ta gradnja, uprkos stručnom izveštaju od 7. maja 1991. godine;

(iii) 2/8 odgovornosti pripada stanovnicima sirotinjskog naselja zbog toga što su ugrozili članove svojih porodica time što su se naselili blizu brda smeća;

(iv) 1/8 odgovornosti pripada Ministarstvu životne sredine zbog propusta da se obezbedi adekvatno nadgledanje deponije u skladu s Pravilnikom o kontrolisanju čvrstog otpada (br. 20814);

(v) 1/8 odgovornosti pripada državi zbog omogućavanja širenja ove vrste naselja višestrukim amnestiranjem nezakonite stambene gradnje i davanjem prava vlasništva nad imovinom stanarima.“

24. Javni tužilac je 21. maja 1993. godine doneo rešenje o odbacivanju nadležnosti *ratione personae* u odnosu na upravne organe koji su smatrani odgovornim, to jest Gradskog veća Istanbula, Mesnog veća Imranije, Ministarstva

životne sredine i premijera u vladi za period od 1974. do 1993. godine. U skladu s ovim, tužilac je predmet uputio guverneru Istanbula, smatrajući da se on tiče Zakona o gonjenju državnih službenika, čija je primena bila u nadležnosti Upravnog veća Provincije Istanbul (u daljem tekstu: upravno veće). Međutim, javni tužilac je naveo u rešenju da su odredbe primenljive na pomenute organe članovi 230 i 455 stav 2 Krivičnog zakonika, prva o krivičnom delu nesavesnog vršenja službene dužnosti, a druga o ubistvu iz nehata.

Što se tiče moguće odgovornosti stanara sirotinjskog naselja – uključujući i podnosioca predstavke – koji ne samo da su bili oštećeni, već i okrivljeni prema članu 455 stav 2 Krivičnog zakonika, javni tužilac je izneo mišljenje da kako predmet stoji nije bilo moguće razdvojiti njihove tužbe, imajući u vidu delove 10 i 15 pomenutog zakona.

Kada je 27. maja 1993. godine istražno odeljenje završilo prethodnu istragu, dosije javnog tužioca je prosleđen u Ministarstvo.

3. Ishod upravne istrage u vezi s relevantnim organima

25. Uzimajući u obzir zaključke sopstvene istrage, istražno odeljenje je 27. maja 1993. godine zatražilo od Ministarstva ovlašćenje da pokrene krivičnu istragu protiv dva gradonačelnika upletena u predmet.

26. Dan nakon podnošenja tog zahteva, Mesno veće Imranije je izdalo sledeće saopštenje za medije:

„Jedina deponija otpada na azijskoj strani nalazila se usred naše četvrti Imranije kao objekat tihe strave. Taj objekat je prekinuo svoje ćutanje i izazvao smrt. Mi smo to znali i očekivali. Naše mesno veće već četiri godine lupa na sva moguća vrata i zahteva da se deponija ukloni. U Gradskom veću grada Istanbula smo naišli na nezainteresovanost. Gradske vlasti su odustale od rada na dekontaminaciji ... nakon što su svečano položile dve lopate betona. Vladi i ministarstvima su činjenice bile poznate, ali ni oni nisu bili pretereno zainteresovani. Stvar smo predali sudu, i sud je presudio u našu korist, ali pravosudnu mašineriju nije bilo moguće pokrenuti. ... Sada moramo svi da se suočimo sa sopstvenom odgovornošću i svi ćemo za ovo biti odgovorni stanovnicima Imranije ...“

27. Istražnom odeljenju je traženo ovlašćenje dato 17. juna 1993. godine, i shodno tome za slučaj je zadužen glavni inspektor iz Ministarstva (u daljem tekstu: glavni inspektor).

U svetlu istražnog dosijea koji je sakupljen, glavni inspektor je uzeo izjave od g. Sezena i g. Ektema. G. Ektem je između ostalog naveo da je decembra 1989. godine njegovo mesno veće bilo počelo dekontaminaciju u oblasti sirotinjskog naselja Hekimbaši, ali da su radovi prekinuti na zahtev dva mesna stanara (vidi stav 11 gore).

28. Glavni inspektor je svoj izveštaj završio 9. jula 1993. godine. Izveštaj je potvrdio sve dotadašnje zaključke veštaka i uzeo u obzir sav dokazni materijal koji je bio sakupio javni tužilac. Pomenuta su i dva naučna mišljenja koja je Kancelarija guvernera Istanbula dobila maja 1993. godine, prvo od Ministarstva životne sredine, a drugo od profesora niskogradnje na Univerzitetu Bogaziçi

(Bođazići). Autori ovih mišljenja potvrdili su da je smrtonosno klizište izazvala eksplozija metana. U izveštaju je takođe navedeno da je 4. maja 1993. godine istražno odeljenje tražilo od Gradskog veća obaveštenje o merama koje su zaista bile preduzete u svetlu izveštaja veštaka od 7. maja 1991. godine, a dat je i odgovor g. Sezena:

„Naše gradsko veće je kako preduzelo mere koje su neophodne da bi se obezbedilo da postojeće lokacije mogu da se koriste na najmanje štetan način do kraja 1993. godine, tako i završilo sve pripremne radnje za izgradnju jednog od najvećih i najsavremenijih objekata ... koji su ikada izgrađeni u našoj zemlji. Takođe radimo na otvaranju privremene deponije koja ispunjava zakonske uslove. Pored toga, u toku su i radovi na obnovi postojećih lokacija [na kraju njihovog žitotnog veka]. Sve u svemu, tokom poslednje tri godine je naše gradsko veće veoma ozbiljno proučavalo problem otpada ... [i] rad se nastavlja ...“

29. Glavni inspektor je na kraju zaključio da je za smrt dvadesetišest ljudi i povređivanje još jedanaestoro (po podacima koji su tada bili dostupni) 28. aprila 1993. godine bilo posledica propuštanja dvojice gradonačelnika da preduzmu odgovarajuće radnje u vršenju svoje dužnosti i da bi ih trebalo pozvati na odgovornost za nesavesno postupanje prema članu 230 Krivičnog zakonika. Uprkos, između ostalog, izveštaja veštaka i preporuci Kancelarije za ekologiju, njih dvojica su svesno kršili dužnost: g. Ektem jer nije ispunio svoju dužnost da naredi rušenje nezakonito podignutih stračara oko deponije, za šta je imao ovlašćenje po članu 18 Zakona br. 775, a g. Sezen jer je odbio da poštuje pomenutu preporuku, propustio da modernizuje deponiju ili pak naredi njeno zatvaranje, i nije poštovao nijednu odredbu člana 10 Zakona br. 3030 kojima je bio obavezan da naredi rušenje ovih stračara, ako je potrebno i sopstvenim sredstvima. Međutim, glavni inspektor se nije bavio pitanjem da li je član 455 stav 2 Krivičnog zakonika bio primenljiv u ovom predmetu.

4. Dodeljivanje dotiranog smeštaja podnosiocu predstavke

30. Za to vreme, Uprava za stanovanje i rudimentarna naselja je tražila od podnosioca predstavke da joj se obrati i obavestila ga da mu je rešenjem (br. 1739) od 25. maja 1993. godine gradsko veće dodelilo stan u naselju s dotiranim smeštajem u četvrti Čobančešme Ejip, Alibejkjoj. Podnosilac predstavke je 18. juna 1993. godine potpisom prihvatio posed stana br. 7 u zgradi C-1 u tom stambenom naselju. Transakcija je ozakonjena rešenjem Gradskog veća od 17. septembra 1993. godine (br. 3927). Podnosilac predstavke je 13. novembra 1993. godine potpisao izjavu pred javnim beležnikom, kao zamenu za ugovor, u kojoj je navedeno da mu je pomenuti stan „prodat“ za iznos od 125.000.000 turskih lira (TRL), od čega je jednu četvrtinu trebalo platiti odmah a ostatak u mesečnim ratama od po TRL 732,844.

Po svoj prilici je prva uplata otišla u Kancelariju guvernera Istanbula, koja ju je onda prosledila u Gradsko veće. Podnosilac predstavke je prvu mesečnu ratu platio 9. novembra 1993. godine i uplaćivao rate sve do januara 1996. godine. U međuvremenu je, pre 23. februara 1995. godine, stan izdao licu s inicijalima H. O. za iznos od TRL 2.000.000 mesečno. Koliko je poznato, počevši

od januara 1996. godine, vlasti su morale da primene izvršni postupak kako bi prikupile zakasnele rate.

Podnosilac predstavke je 24. marta 1998. godine, a do tada bio isplatio ceo iznos duga Gradskom veću, dao pred javnim beležnikom izjavu u kojoj se obavezao da stan proda licu s inicijalima E. B. za gotovinski ulog od 20.000 nemačkih maraka.

5. Krivični postupak protiv relevantnih organa

31. Rešenjem od 15. jula 1993. godine, upravno veće je većinom glasova odlučilo, na osnovu izveštaja glavnog inspektora, da započne postupak protiv g. Sezena i g. Ektema zbog kršenja člana 230 Krivičnog zakonika.

G. Sezen i g. Ektem su podneli žalbu na odluku Vrhovnom upravnom sudu, koji je žalbu odbacio 18. januara 1995. godine. Dosije slučaja je nakon toga vraćen javnom tužiocu, koji je 30. marta 1995. godine, pokrenuo postupak pred Petim odeljenjem Krivičnog suda u Istanbulu.

32. Suđenje je počelo 29. maja 1995. godine. G. Sezen je na raspravi naveo između ostalog da se od njega nije moglo očekivati da ispunjava dužnosti na koje nije bio obavezan, niti da bi on mogao da bude jedini odgovoran za situaciju koja je neprekidno trajala od 1970. godine. Takođe nije mogao biti kriv za propust da modernizuje deponiju u Imranije kada niti jedna od 2.000 deponija u Turskoj nije bila obnovljena; u vezi s tim, oslanjajući se na niz mera koje su ipak bile preduzete od strane gradskog veća, tvrdio je da obnavljanje deponije nije moglo da bude izvršeno u potpunosti sve dok je smeće i dalje pristizalo u nju. Na kraju, naveo je sledeće: „Elementi krivičnog dela nesavesnog postupanja u vršenju službene dužnosti nisu utvrđeni jer ja nisam delovao u nameri da prikažem sebe nemarnim [*sic*] i zato što ne može da bude ustanovljena uzročno-posledična veza [između nesreće i bilo kakvog njegovog nesavesnog postupanja].“

G. Ektem je naveo da su straćare koje su stradale podignute pre nego što je on bio izabran 26. marta 1989. godine i da on nakon tog datuma nikada nije dozvolio širenje sirotinjskih naselja. Optuživši Gradsko veće grada Istanbula i Kancelariju guvernera za nezainteresovanost za ove probleme, g. Ektem je naveo da su za sprečavanje nezakonite gradnje odgovorni službenici šumarskih službi i da, u svakom slučaju, njegovo mesno veće nije imalo osoblje koje je bilo potrebno da bi se srušile takve zgrade.

33. U presudi od 4. aprila 1996. godine, sud je proglasilo dvojicu gradonačelnika krivim po svim tačkama optužnice i naveo da je njihova odbrana neutemeljena.

Sudije su svoj zaključak zasnovala naročito na dokaznom materijalu sakupljenom tokom opsežne krivične istrage obavljene od 29. aprila 1993. do 9. jula 1993. godine (vidi gore stavove 19 i 28). Iz presude od 30. novembra 1995. godine takođe proizilazi da su sudije u postupku određivanja udela odgovornosti svih relevantnih organa bez oklevanja potvrdile nalaze izveštaja veštaka sačinjenog upravo za ovu namenu na zahtev javnog tužioca a koji je postojao od 18. maja 1993. godine (vidi gore stav 23).

Sudije su navele:

„...mada su bili upoznati s izveštajem [veštaka], dvojica okrivljenih nisu preduzeli odgovarajuće preventivne mere. Baš kao što bi lice koje puca u grupu ljudi trebalo da zna da će neko poginuti i shodno tome ne može da tvrdi da je delovalo bez namere da ubije, okrivljeni u ovom predmetu ne mogu da tvrde da nisu nameravali da zapostave svoje dužnosti. Pa ipak, nije sva odgovornost na njima. ... Oni su bili nemarni, ali su to bili i drugi. U ovom slučaju glavna greška se sastoji od podizanja zgrada na padini ispod deponije smeća, a odgovorni su stanovnici ovih sirotinjskih naselja. Trebalo je da uzmu u obzir opasnost da se brdo đubreta jednog dana obruši njima na glavu i da će pretrpeti štetu. Nisu smeli da grade kuće pedeset metara od deponije. Zbog svoje nepromišljenosti su platili svojim životima...“

34. Odeljenje je g. Sezena i g. Ektema osudilo na minimalne zatvorske kazne propisane članom 230 Krivičnog zakonika – tri meseca zatvora – kao i na novčane kazne od 160.000 turskih lira (TRL). U skladu sa članom 4 (1) Zakona br. 647, Odeljenje je zatvorske kazne zamenilo novčanim, tako da su konačne kazne bile novčane, u iznosu od TRL 610.000. Odeljenje je navelo da ne očekuje da će okrivljeni ponoviti delo pa je preinačilo kazne u uslovne, u skladu sa članom 6 toga zakona.

35. Gradonačelnici su podneli žalbe zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog materijalnog prava. Naveli su da je Peto odeljenje Krivičnog suda u Istanbulu izašlo izvan opsega člana 230 Krivičnog zakonika u procenjivanju činjenica, i da je predmet posmatralo kao slučaj ubistva iz nehata u smislu člana 455 Zakonika.

U presudi od 10. novembra 1997. godine, Kasacioni sud je potvrdio presudu prvostepenog suda.

36. Koliko je poznato podnosilac predstavke nije bio obavešten o ovom postupku niti je pružio dokaze upravnim istražnim organima ili krivičnim sudovima; niti je poznato da mu je poslata bilo koja sudska odluka.

6. Upravni postupak podnosioca predstavke

37. Podnosilac predstavke se 3. septembra 1993. godine obratio Mesnom veću Imranije, Gradskom veću Istanbula i ministarstvima unutrašnjih poslova i životne sredine sa zahtevom za naknadu materijalne i nematerijalne štete. Zahtev je sastojao od TRL 150.000.000 u naknadi za gubitak stana i kućnih stvari; TRL 2.550.000.000, TRL 10.000.000, TRL 15.000.000 i TRL 20.000.000 naknade za gubitak novčane potpore koji su pretrpeli on i tri preživela sina, Hisametin, Ajdin i Halef; kao i TRL 900.000.000 za sebe i TRL 300.000.000 za svakoga od svoja tri sina u vezi s nematerijalnom štetom proisteklom iz smrti članova njihove porodice.

38. Pismima od 16. septembra i 2. novembra 1993. godine, gradonačelnik Imranije i ministar za životnu sredinu su odbacili zahteve podnosioca predstavke. Ostali organi nisu odgovorili na zahtev.

39. Podnosilac predstavke je nakon toga podneo Upravnom sudu u Istanbulu (u daljem tekstu: sud) odštetni zahtev protiv pomenuta četiri organa u svoje ime i u ime troje preživjele dece. U svom zahtevu on je naveo da su njihovi propusti učinjeni nesavesnim postupanjem imali za posledicu smrt članova njegove porodice i uništenje njegove kuće i kućnih stvari, i još jednom zatražio pomenute iznose novca.

Podnosiocu predstavke je 4. januara 1994. godine dodeljena besplatna pravna pomoć.

40. Sud je presudu izrekao 30. novembra 1995. godine. Zasnivajući odluku na izveštaju veštaka od 18. maja 1993. godine (vidi stav 23 gore), sud je ustanovio da postoji uzročno-posledična veze između nesreće koja se dogodila 28. aprila 1993. godine i nesavesnog postupanja s posledicama za koje su bile odgovorna dotična četiri organa. Sud je odredio da ti organi isplate podnosiocu predstavke i njegovoj deci iznos od TRL 100.000.000 za nematerijalnu štetu i TRL 10.000.000 za materijalnu štetu (u to vreme je vrednost tih iznosa bila oko 2.077 i 208 eura).

Drugi iznos, koji je određen po pravičnom osnovu, ograničen je na uništenje kućnih predmeta osim električnih uređaja, koje podnosilac predstavke nije trebalo da poseduje. Po ovom pitanju se čini da je sud prihvatio argument tuženih organa da „kuće nisu imale ni vodu ni struju“. Sud je odbacio ostatak odštetnog zahteva, navodeći da podnosilac predstavke nije mogao da tvrdi da je bio lišen novčane potpore budući da je bio delimično odgovoran za nastalu štetu i da su žrtve bile mala deca ili domaćice koje nisu imale plaćeno zaposlenje čime bi doprinosile porodičnim prihodima. Sud je takođe naveo da podnosilac predstavke nije imao pravo da traži naknadu štete za uništenje svoje stračare jer mu je nakon nesreće dodeljen dotiran stan i zato što, mada Mesno veće Imranije nije iskoristilo svoje ovlašćenje da sruši kuću, nije postojalo ništa što bi sprečilo da to uradi u bilo kom trenutku.

Na kraju, sud je odlučio da ne primeni zateznu kamatu na iznos dodeljen za nematerijalnu štetu.

41. Stranke su uložile žalbe na presudu Vrhovnom upravnom sudu, koji je žalbe odbacio presudom od 21. aprila 1998. godine.

Predstavka Gradskog veća Istanbula za ispravku presude takođe nije bila uspešna, i presuda je postala pravosnažna i uručena je podnosiocu predstavke 10. avgusta 1998. godine.

42. Obeštećenje koje je dodeljeno još uvek nije isplaćeno.

7. Ishod krivičnog postupka protiv stanovnika sirotinjskog naselja

43. Zakon br. 4616, kojim se odlaže izvršenje zaostalih sudskih mera u vezi s određenim krivičnim delima izvršenim pre 23. aprila 1999. godine, stupio je na snagu 22. decembra 2000. godine.

Ministarstvo pravde je 22. aprila 2003. godine obavestilo Javno tužilaštvo u Istanbulu da nije bilo moguće okončati krivičnu istragu protiv stanovnika sirotinjskog naselja, da je jedina odluka u vezi s njima bila rešenje od 21. maja 1993.

godine o odbacivanju nadležnosti, i da će optužba protiv njih zastareti 28. aprila 2003. godine.

Shodno prethodnom, 24. aprila 2003. godine javni tužilac Istanbula je odlučio da suspenduje pokretanje krivične istrage protiv stanovnika, uključujući i podnosioca predstave, a četiri dana kasnije je nastupila zastara krivičnog postupka.

II. RELEVANTNO DOMAĆE PRAVO I PRAKSA

A. *Tursko krivično pravo*

44. Relevantne odredbe Krivičnog zakonika:

Član 230 stavovi 1 i 3

„Državni službenik koji u vršenju službene dužnosti, ... postupi nesavesno i odloži ili bez valjanog razloga odbije da izvrši zakonit nalog ... pretpostavljenog lica kazniće se zatvorskom kaznom u trajanju od tri meseca do jedne godine i novčanom kaznom od 6.000 do 30.000 turskih lira.

...

U svakom ... slučaju, ukoliko treća strana pretrpi štetu zbog nesavesnog postupanja ili kašnjenja dotičnog državnog službenika, on će takođe biti obavezan da nadoknadi takvu štetu.“

Član 455 stavovi 1 i 2

„Lice koje nebrigom, nesavesnim postupanjem ili nedostatkom iskustva u sopstvenoj profesiji ili zanatu, ili nepoštovanjem zakona ili neizvršavanjem naređenja ili naloga, izazove smrt drugog lica kazniće se kaznom zatvora u trajanju od dve do pet godina i novčanom kaznom u iznosu od 20.000 do 150.000 turskih lira.

Ako je delom izazvana smrt više lica ili smrt jednog lica i ranjavanje jednog ili više drugih lica ... učinilac će se kazniti kaznom zatvora u trajanju od četiri do deset godina i visokom novčanom kaznom u iznosu od najmanje 60.000 turskih lira.“

Član 29 stav 8

„Sud ima punu slobodu u određivanju glavne kazne, u rasponu između najlakše i najteže kazne, uzimajući u obzir činioce kao što su okolnosti pod kojima je krivično delo izvršeno, sredstva koja su korišćena u izvršenju, značaj i ozbiljnost dela, vreme i mesto gde je učinjeno, razna posebna obeležja dela, stepen ozbiljnosti štete koja je načinjena i [nastalu] opasnost, stepen namere da se počini [krivično] delo ..., razloge i motive za delo, cilj, podatke o prethodnoj krivičnoj evidenciji, lični i društveni položaj izvršioca i njegovo ponašanje nakon [izvršenog] dela. Čak i kada se odredi najlakša kazna, razlozi za određivanje takve kazne moraju da budu izneti u presudi.“

Član 59

„Ako sud ustanovi da pored zakonskih olakšavajućih okolnosti postoje i druge okolnosti u korist umanjivanja kazne [izrečene] izvršiocu, dužan je da

smrtnu kaznu zameni kaznom doživotnog zatvora, a kaznu doživotnog zatvora kaznom zatvora u trajanju od trideset godina.

Sud je dužan da druge kazne umanju za najmanje jednu šestinu.“

45. U članovima 4 (1) i 6 (1) Zakona o izvršenju kazni (Zakon br. 647) je navedeno sledeće:

Član 4 (1)

„Sud može, uzimajući u obzir ličnost i položaj okrivljenog i okolnosti u kojima je izvršeno krivično delo, da zameni kratkotrajne zatvorske kazne, ali ne i zatvorske kazne dužeg trajanja:

1. visokom novčanom kaznom ... u iznosu od 5.000 do 10.000 turskih lira po danu;

...“

Član 6 (1)

„Ukoliko licu kome prethodno nisu izricane ... druge kazne osim novčanih... bude izrečena novčana kazna ... i/ili zatvorska kazna u trajanju od [do] jedne godine, sud može da odloži izvršenje ako se uveri da [izvršilac], uzimajući u obzir njegovu sklonost ka kršenju zakona, neće ponoviti krivično delo ukoliko mu je kazna zamenjena uslovnom na ovaj način ...“

46. Prema Zakoniku o krivičnom postupku, javni tužilac koji je na bilo koji način obavestjen o postojanju situacije koja izaziva sumnju da je izvršeno krivično delo dužan je da istraži činjenice u cilju odlučivanja da li je potrebno pokrenuti krivični postupak (čl. 153). Međutim, kada je osumnjičeni državni službenik a krivično delo je izvršeno u vršenju službene dužnosti, istraga podleže primeni Zakona o gonjenju državnih službenika iz 1914. godine kojim je nadležnost javnog tužioca ograničena *ratione personae* u pogledu te faze postupka. U takvim slučajevima su odgovarajuća mesna upravna veća (za okrug ili provinciju, u zavisnosti od položaja osumnjičenog) dužne da vrše prethodnu istragu, pa time i da donose odluku o pokretanju krivičnog postupka.

Protiv odluke veća može se podneti žalba Vrhovnom upravnom sudu. Ako se odluči da se ne pokreće krivični postupak, taj sud automatski preuzima slučaj.

47. Tursko krivično pravo daje podnosiocima krivičnih prijava mogućnost da intervišu u krivičnoj istrazi. Član 365 Zakonika o krivičnom postupku sadrži odredbu prema kojoj podnosioci krivičnih prijava i sva druga lica koja smatraju da su oštećena izvršenjem krivičnog dela mogu da podnesu zahtev da se pridruže postupku koji je već pokrenut od strane javnog tužioca u svojstvu „umešanih stranaka“, i shodno tome da deluju uz optužbu. Nakon što pribavi mišljenje javnog tužioca, sud je dužan da odluči o prihvatljivosti zahteva za pridruživanje postupku u svojstvu umešane stranke (čl. 366 Zakonika o krivičnom postupku).

48. U slučaju da zahtev bude odobren, umešana stranka može između ostalog da traži obeštećenje štete izazvane krivičnim delom kao neposredno oštećeni. Ova mogućnost, koja je slična odredbama o „tužbama građanskih stranaka“

ili „privatnim tužbama“ koje postoje u zakonodavstvima mnogih država članica Saveta Evrope, ipak podleže određenim strogim pravilima. U praksi Kasacionog suda, da bi bila doneta odluka o obeštećenju kao posledica izvršenja krivičnog dela, ne samo da oštećeni mora da podnese zahtev da se pridruži postupku u svojstvu umešane stranke, već je oštećeni dužan da izričito traži pravo na obeštećenje. Prema turskom pravu, takav zahtev se ne smatra sastavnim delom zahteva za učešće u svojstvu zainteresovane strane. Odštetni zahtev ne mora da bude podnet istovremeno sa zahtevom za učešće u svojstvu umešane stranke; može da se podnese i kasnije, pod uslovom da nije već bio podnet nikakav odštetni zahtev pred građanskim ili upravnim sudom. Pored toga, svi odštetni zahtevi u smislu člana 358 (ili čl. 365 st. 2) Zakonika o krivičnom postupku moraju da budu precizni i obrazloženi, jer su u ocenjivanju takvih zahteva krivični sudovi obavezni da primene relevantna pravila građanskog prava, uključujući zabranu dodeljivanja iznosa višeg od zahtevanog. Da bi sud odlučio u korist prava trećeg lica na naknadu štete, neophodna je osuđujuća presuda za okrivljenog.

B. Upravna i građanska pravna sredstva protiv države

1. Upravni postupak

49. Što se tiče građanske i upravne odgovornosti koja proističe iz krivičnih dela, članom 13 Zakona o upravnom postupku (Zakon br. 2577) je propisano da svako lice koje je pretrpelo štetu kao posledicu dela učinjenog od strane organa uprave ima pravo da traži naknadu štete od organa najkasnije do godinu dana nakon navodnog dela. Ako zahtev bude odbačen u celini ili delimično, ili ako ne dobije odgovor u roku od 60 dana, oštećeni može da pokrene upravni postupak.

Organizaciju upravnih sudova i položaj sudija u njima reguliše Zakon o upravnim sudovima (ovlašćenja i sastav) (Zakon br. 2576) od 6. januara 1982. godine i Zakon o Vrhovnom upravnom sudu (Zakon br. 2575).

2. Građanski postupak

50. Prema Zakonu o obligacionim odnosima, lice koje je pretrpelo štetu od krivičnog dela ili protivpravnog dela može da ponese tužbu za naknadu materijalne (čl. 41–46) i nematerijalne štete (čl. 47). Građanski sudovi nisu obavezani ni nalazima niti presudom krivičnih sudova u pogledu krivice okrivljenog (čl. 53).

Međutim, prema članu 13 Zakona o državnim službenicima (Zakon br. 657), lice koje je pretrpelo štetu kao posledicu dela učinjenog u vršenju dužnosti regulisanih javnim pravom može, u teoriji, podneti tužbu jedino protiv državnog organa koji je poslodavac državnog službenika koji je u pitanju ali ne i protiv samog državnog službenika (čl. 129 st. 5 Ustava i čl. 55 i 100 Zakona o obligacionim odnosima). Međutim, ovo nije apsolutno pravilo. U slučajevima kada se ustanovi da je u pitanju delikt ili krivično delo, te stoga više nije „upravno“ delo ili akt, građanski sud može da dozvoli tužbu za naknadu štete protiv državnog službenika koji je u pitanju, bez prejudiciranja prava oštećenog da tuži organ

po osnovu zajedničke odgovornosti u svojstvu službenikovog poslodavca (čl. 50 Zakona o obligacionim odnosima).

C. Izvršenje odluka suda od strane državnih organa

51. Članom 138 stav 4 Ustava iz 1982. godine je propisano:

„Organi izvršne i zakonodavne vlasti kao i javni organi su dužni da postupe po odlukama sudova; oni ne smeju ni na koji način izmenjivati odluke sudova ili odlagati njihovo izvršenje.“

Članom 28 stav 2 Zakona o upravnom postupku je propisano:

„Odluke kojima je odlučivano o tužbama po upravnom pravu a koje se tiču određenog iznosa izvršavaće se ... u skladu s odredbama običnih zakona.“

Članom 82 (1) Zakona o izvršenju i stečaju (Zakon br. 2004) je propisano da se imovina države i imovina koja je označena kao nezaplenjiva ne može zaplenjivati. Članom 19 (7) Zakona o opštinama (Zakon br. 1580 od 3. aprila 1930) je propisano da se imovina opština može zaplenjivati samo ako nije namenjena za javnu uoptrebu.

Prema turskoj pravnoj teoriji u ovoj oblasti, iz pomenutih odredaba sledi da ako državni organi ne postupe u skladu s pravosnažnom i izvršivom sudskom odlukom kojom je određeno obeštećenje, zainteresovana stranka može da pokrene izvršni postupak po običnim zakonima. U tom slučaju je nadležna ustanova ovlašćena da odredi protiv državnih organa mere propisane Zakonom br. 2004, mada je zaplena veoma redak slučaj.

D. Propisi koji regulišu nezakonitu gradnju i odlagališta komunalnog otpada

1. Ustav

52. Sledeće odredbe Ustava se tiču životne sredine i stanovanja:

Član 56

„Svako ima pravo da živi u zdravom i uravnoteženom okruženju.

Čuvanje i unapređenje životne sredine i sprečavanje zagađivanja životne sredine su dužnost države i građana.

U cilju obezbeđenja zdravih uslova za život za sve u fizičkom i psihičkom pogledu, ... država ima obavezu da osnuje zdravstvene ustanove i reguliše usluge koje one pružaju.

Država izvršava ovaj zadatak koristeći zdravstvene i socijalne ustanove kako u javnom tako i u privatnom sektoru. ...“

Član 57

„Država preuzima odgovarajuće mere kako bi zadovoljila stambene potrebe putem plana koji uzima u obzir osobine gradova i uslove životne sredine; takođe je dužna da podržava zajedničke stambene projekte.“

Član 65

„Država izvršava zadatke određene Ustavom u socijalnoj i privrednoj oblasti, u okviru novčanih ograničenja i obezbeđujući neprekidnu ekonomsku stabilnost.“

2. Sirotinjska naselja i zakonski propisi u vezi s njima

53. Podaci i dokumentacija koji se nalaze u Sudu pokazuju da od 1960. godine, kada su stanovnici siromašnijih područja započeli masovnu migraciju u bogatije krajeve, Tursku stalno muči problem sirotinjskih naselja, koja se sastoje uglavnom od zgrada od čvrstog materijala kojima se ubrzo dograđuju spratovi. Koliko je poznato preko jedne trećine stanovništva živi u takvim zgradama. Veštaci koji dobro poznaju ovaj problem tvrde da ovakva naselja nisu nastala samo kao posledica nedostataka u oblasti urbanizma ili pak neadekvatnog rada gradske policije. Oni ukazuju na preko osamnaest zakona o amnestiji koji su doneti u dužem periodu da bi se regulisala sirotinjska naselja kao i, kako kažu, da bi se zadovoljili potencijalni birači iz takvih divljih naselja.

54. Slede najvažnije odredbe turskog prava u vezi sa sprečavanjem izgradnje divljih naselja.

Članom 15 (2) (19) Zakona o opštinama (Zakon br. 1580 od 3. aprila 1930. godine) je propisano da mesna veća sprečavaju i zabrane izgradnju bilo kakvih zgrada ili objekata koje krše relevantne zakonske i ostale propise zbog toga što su izgrađene bez dozvole ili predstavljaju opasnost za zdravlje građana, javni red i mir.

Članom 18 Zakona br. 775 od 20. jula 1966. godine je propisano da nakon što zakon stupi na snagu sve zgrade bez dozvole, bilo da su već naseljene ili u postupku izgradnje, moraju da budu odmah uništene bez potrebe da se donosi bilo kakvo rešenje. Za izvršenje ovih mera su odgovorni organi uprave, koji imaju pravo na podršku bezbednosnih organa, kao i na druga sredstva države. Što se tiče zgrada podignutih pre nego što je zakon stupio na snagu, članom 21 je propisano da pod određenim uslovima stanovnici sirotinjskih naselja mogu da otkupe zemljište koje koriste i da uzmu zajmove s povoljnim kamatama kako bi mogli da podignu zgrade koje su u skladu s propisima i urbanističkim planovima. Naseobine na koje se odnose odredbe člana 21 su označene kao „zone sanacije i čišćenja sirotinjskih naselja“ a s njima se postupa u skladu s akcionim planom.

Prema odredbama Zakona br. 1990 od 6. maja 1976. godine, kojim je dopunjen Zakon br. 775, zgrade podignute bez dozvole pre 1. novembra 1976. godine se smatraju pokrivenima pomenutim članom 21 Zakonom br. 2981 od 24. februara 1984. godine, o zgradama koje ne ispunjavaju uslove ustanovljene zakonskim propisima o sirotinjskim naseljima i urbanizmu, takođe su propisane mere koje treba preduzeti za konzerviranje, regulaciju, sanaciju i rušenje zgrada podignutih bez dozvole pre tog datuma.

Što se tiče javne imovine, članom 18 (2) Zakona o katastru (Zakon br. 3402) od 21. juna 1987, propisano je:

„Zajednička imovina, ... šume, prostorije koje su na raspolaganju države, koje su namenjene za javnu upotrebu, kao i nekretnine koje se vraćaju državi u skladu s odgovarajućim zakonskim propisima, ne može biti stečena održajem, čak i kada ta imovina nije registrovana u katastru.“

55. Međutim, Zakonom br. 4706 od 29. juna 2001. godine – čija je namena bila jačanje turske privrede – dopunjenim Zakonom br. 4916 od 3. jula 2003. godine, omogućena je prodaja nekretnina koje su u vlasništvu trezora trećim strankama, uz ispunjavanje određenih uslova. Članom 4 (6) i (7) toga zakona omogućeno je da zemlja u vlasništvu trezora sa zgradama koje su podignute pre 31. decembra 2000. godine bude prenetu besplatno u vlasništvo opštine u kojoj se nalazi, i to za svrhu prodaje pod povoljnim uslovima vlasnicima zgrada ili njihovim naslednicima. Prodaja se vrši na osnovu uplate iznosa od jedne četvrtine tržišne vrednosti zemlje, a onda se plaćaju mesečne rate tokom naredne tri godine.

Mesne vlasti su obavezne da sačine planove korišćenja zemljišta i planove realizacije u vezi s imovinom koja im je prenetu u skladu s pomenutim zakonom.

3. Deponije komunalnog otpada i propisi u vezi s istima

56. Članom 15 (2) (24) pomenutog Zakona br. 1580 je propisano da su mesna veća odgovorna za redovno sakupljanje komunalnog otpada na odgovarajući način kao i za uništavanje tog smeća. U skladu sa članom 6-E, stav (j), Zakona o gradskim većima (Zakon br. 3030) kao i propisom br. 22 Pravilnika javne uprave kojim se sprovodi taj zakon, gradska veća su obavezna da odrede lokacije za skladištenje komunalnog i industrijskog otpada kao i da ugrade ili plate za ugradnju sistema za obradu, reciklažu i uništavanje tog otpada.

Na osnovu obredbi 5 i 22 Pravilnika o kontroli čvrstog otpada, objavljenog u *Službenom glasniku* od 14. marta 1991. godine, mesna veća su odgovorna za organizovanje korišćenja deponija smeća i preduzimanje svih mera koje su neophodne da se obezbedi da njihova upotreba ne čini štetu životnoj sredini i zdravlju ljudi i životinja. Odredbom 31 gradska veća su ovlašćena da izdaju dozvole za rad deponija smeća na teritoriji mesnih veća u njihovoj nadležnosti.

Pravilnikom je određeno da nije dozvoljeno otvarati deponije smeća na bliže od 1.000 metara od stambenih naselja, i da nakon što deponija počne s radom nikakva stambena gradnja ne sme biti dozvoljena oko oboda lokacija (odredba 24) kao i da lokacija mora da bude ograđena (odredba 25). Što se tiče kontrole biogasa, odredbom 27 je previđeno sledeće:

„Mešavine azota, amonijaka, sumporvodonika, ugljendioksida i posebno metana koje nastaju iz mikrobiološkog raspadanja organskih materija koje se nalaze u otpadu ... i mogu da dovedu do eksplozija ili trovanja moraju se sakupljati vertikalnim i vodoravnim sistemom drenaže i oslobađati u vazduh na kontrolisani način, ili upotrebljavati za proizvodnju energije.“

57. [Evropskom] sudu su na raspolaganju sledeći podaci u vezi s opasnošću od eksplozije metana na takvim lokacijama: metan (CH_4) i ugljendioksid (CO_2) su dva glavna proizvoda metanogeneze, koja je poslednja i najduža faza anaerobne fermentacije (procesa koji se odvija bez prisustva vazduha). Ova jedinjenja se stvaraju između ostalog biološkim i hemijskim raspadanjem otpada. Opasnosti od eksplozije ili požara su uglavnom posledica velikog udela metana u biogasu. Opasnost od eksplozije postoji kada je udeo CH_4 u vazduhu između 5% i 15%. Kada taj procenat pređe 15%, metan će se zapaliti, ali neće eksplodirati.

58. Iz raznih propisa i preporuka koji su na snazi u zemljama članicama Saveta Evrope u vezi s postupanjem s komunalnim otpadom i radom gradskih deponija smeća vidi se da su glavni prioriteti odgovarajućih komunalnih službi sledeći: izolovanje deponija otpada lociranjem na određenoj minimalnoj razdaljini od stambenih naselja; sprečavanje rizika od klizišta izgradnjom čvrstih nasipa i korišćenjem raznih tehnika sabijanja otpada; kao i sprečavanje rizika od požara i eksplozija biogasa.

U pogledu trećeg od pomenutih prioriteta, preporučeni metod dekontaminacije deponija sastoji se od postavljanja sistema drenaže fermentacionih gasova kojim se gasovi ispumpavaju i obrađuju biološkim filterom dok deponija normalno funkcioniše. Sistem ove vrste za crpljenje gasa, koji je predviđen Pravilnikom od 14. marta 1991. godine koji je bio na snazi u Turskoj, sastoji se od perforiranih vertikalnih cevi koje se postavljaju u otpad bušenjem ili od vodoravnih drenažnih cevi koje se ukopavaju u otpad, sistema odvođenja gasa, biološkog filtera i mreže cevi za isisavanje.

III. RELEVANTNI PROPISI SAVETA EVROPE

59. Što se tiče raznih dokumenata koje je Savet Evrope usvojio u oblasti životne sredine i industrijskih delatnosti organa javne vlasti, treba pomenuti, u okviru rada Parlamentarne skupštine, rezoluciju br. 587 (1975) o problemima u vezi s odlaganjem komunalnog i industrijskog otpada, rezoluciju 1087 (1996) o posledicama nesreće u Černobilu, kao i Preporuku 1225 (1993) o kontroli, obradi, recikliranju o prodaji otpada, kao i, u okviru rada Komiteta ministara, Preporuku br. R (96) 12 o podeli nadležnosti i odgovornosti između centralnih i lokalnih i regionalnih vlasti u vezi sa životnom sredinom.

Trebalo bi takođe pomenuti i Konvenciju o građanskoj odgovornosti za štetu nastalu usled aktivnosti koje su opasne za životnu sredinu (ETS No. 150 – Lugano, 21. jun 1993. godine) kao i Konvenciju o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava (ETS No. 172 – Strazbur, 4. novembar 1998. godine), koje su do sada potpisale, prvu devet, a drugu trinaest država.

60. Iz ovih dokumenata proizilazi da osnovnu odgovornost za obradu komunalnog smeća imaju lokalne vlasti, kojima su državni organi dužni da pruže novčanu i tehničku pomoć. Rad deponija za trajno odlaganje otpada kojima upravljaju organi javne vlasti smatra se „opasnom delatnošću“, a „gubitak života“ koji bi bio posledica odlaganja otpada na takvoj lokaciji smatra se „štetom“ koja

povlači odgovornost državnih organa (vidi između ostalog, Konvenciju iz Lugana, čl. 2 st. 1 (c)–(d) i 7 (a)–(b)).

61. U vezi s tim, Konvencija iz Strazbura poziva potpisnice da usvoje mere „koje su neophodne kako bi se dela u vezi s odlaganjem, obradom, skladištenjem ... opasnog otpada koji izaziva smrt ili će verovatno izazvati smrt ili ozbiljne povrede bilo kog lica ... odrede kao krivična dela“, i predviđa da takva dela mogu takođe biti izvršena „iz nehata“ (čl. 2 do 4). Mada ovaj dokumenat još uvek nije na snazi, on je u velikoj meri usklađen s postojećim trendom sve strožijeg kažnjavanja za dela kojima se pričinjava šteta životnoj sredini, što je nerazdvojivo povezano s ugrožavanjem ljudskih života (vidi, na primer, Okvirnu odluku Saveta Evropske unije br. 2003/80 od 27. januara 2003. godine i predlog Evropske komisije od 13. marta 2001. godine, dopunjen 30. septembra 2002. godine, za direktivu o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine).

Članom 6 Konvencije iz Strazbura takođe je predviđeno usvajanje neophodnih mera za krivično kažnjavanje za ova krivična dela kaznama koje uzimaju u obzir ozbiljnu prirodu dela; te kazne moraju da obuhvate i zatvorske kazne za počinioce.

62. U pogledu ovakvih opasnih delatnosti, dostupnost jasnih i potpunih podataka javnosti smatra se elementarnim ljudskim pravom; na primer, pomenuta rezolucija 1087 (1996) naglašava da se ovo pravo ne sme smatrati ograničenim na opasnosti povezane s korišćenjem atomske energije za proizvodnju električne energije.

PRAVO

I. NAVODNA POVREDA ČLANA 2 KONVENCIJE

63. Podnosilac predstavke se žalio da smrt devet članova njegove porodice u nesreći koja se dogodila 28. aprila 1993. godine kao i nedostaci u postupcima nakon toga predstavljaju povredu člana 2 Konvencije, čije relevantne odredbe slede:

„1. Pravo na život svake osobe zaštićeno je zakonom. Niko ne može biti namerno lišen života, sem prilikom izvršenja presude suda za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom.

...“

64. Kao što je to bila učinila i pred većem, Država je osporila tu tvrdnju.

A. Primenljivost

1. Presuda veća

65. Pozivajući se na primere iz predmeta kao što su *L. C. B. v. the United Kingdom* (presuda od 9. juna 1998. godine, *Reports of Judgments and Decisions 1998–III*), *Guerra and Others v. Italy* (presuda od 19. februara 1998. godine, *Reports 1998–I*), *Botta v. Italy* (presuda od 24. februara 1998. godine, *Reports*

1998–I) i *Calvelli and Ciglio v. Italy* ([GC], br. 32967/96, ECHR 2002–I) kao i na evropske standarde u ovoj oblasti, veće je naglasilo da se u vezi s radom deponija otpada može oslanjati na zaštitu prava na život propisana članom 2 Konvencije, i to zbog potencijalnih opasnosti koje ta delatnost nosi. Veće je iznelo stav da je obaveza činjenja država da preduzme odgovarajuće korake da zaštititi živote ljudi koji su u njihovoj nadležnosti, za svrhe člana 2, primenljiva u ovom predmetu.

2. Podnesci onih koji su nastupili pred Sudom

66. Država je iznela stav da je zaključak veća da je član 2 primenljiv na „sve situacije nenamerne smrti“ doveo do proširenja obaveza činjenja te odredbe koje je bez presedana. Stav Države je bio da je rezonovanje veća odstupalo od stava koji je Sud zauzeo u sličnim skorašnjim predmetima, na primer *Mastromatteo v. Italy* ([GC], br. 37703/99, ECHR 2002–VIII), i da nije bio podržan predmetima na koji se pozvao, posebno predmetom *Osman v. the United Kingdom* (presuda od 28. oktobra 1998, *Reports* 1998–VIII) i predmetom *Calvelli and Ciglio* (gore pomenutog), u kojima nije bilo nađeno nikakvo kršenje člana 2.

67. Država je na raspravi tvrdila da odgovornost države za dela koja nisu mogla da se neposredno pripišu njenim predstavnicima nije mogla da se proširi tako da obuhvati sve događaje ili nesreće i da u datim okolnostima tumačenje Suda u pogledu primenljivosti člana 2 ne bi trebalo da bude ni teleološko niti široko, već da bi trebalo da ostane restriktivno. U protivnom, mogao bi se izvući zaključak da bi sama činjenica da je neko blizu aerodroma, nuklearne elektrane ili fabrike municije, ili pak jednostavno izložen hemikalijama, mogla da izazove potencijalnu povredu člana 2.

68. Podnosilac predstavke je tvrdio da su nečinjenje iz nehatna državnih vlasti bez sumnje u okviru područja primene člana 2 Konvencije, budući da je njihova posledica bila smrt članova njegove porodice, i da u podnescima Države nije bilo ničega što bi opovrglo taj zaključak.

3. Procena Suda

69. Posmatrajući argumente stranaka u celini, Sud ponavlja, kao prvo, da je njegov pristup tumačenju člana 2 vođen idejom da cilj i svrha Konvencije kao instrumenta zaštite pojedinaca zahteva da se njene odredbe tumače i primenjuju na takav način da njene zaštitne mehanizme učine praktičnim i delotvornim (vidi, na primer, predmet *Yaşa v. Turkey*, presuda od 2. septembra 1998. godine, *Reports* 1998–VI, str. 2429, st. 64).

70. U ovom predmetu je pred Sudom žalba da državne vlasti nisu učinile sve što bi se od njih moglo očekivati da spreče smrt članova porodice podnosioca predstavke u nesreći 28. aprila 1993. godine u deponiji smeća Imranije, koja je radila pod kontrolom državnih organa.

71. U vezi s ovim, Sud ponavlja da se član 2 ne odnosi samo na smrtno slučajevima koji se tiču upotrebe sile od strane predstavnika države, već on takođe, u prvoj rečenici prvog stava, propisuje obavezu činjenja država da preduzimaju odgovarajuće mere da zaštite živote onih koji su u njihovoj nadležnosti (vidi,

na primer, *L. C. B. v. the United Kingdom*, vidi gore, str. 1403, st. 36, i predmet *Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom*, br. 46477/99, st. 54, ECHR 2002–II).

Sud smatra da bi ovu obavezu trebalo tumačiti tako da je primenljiva u kontekstu bilo koje aktivnosti, javne ili neke druge, u kojoj može biti ugroženo pravo na život, i *a fortiori* u slučaju industrijskih delatnosti, koje su po samoj svojoj prirodi opasne, kao što je na primer rad deponija smeća („opasne delatnosti“ – vidi gore stavove 59–60 za relevantne evopske standarde).

72. U slučajevima kada su institucije Konvencije morale da ispituju navode o kršenju prava na zaštitu života u takvim slučajevima, one nikada nisu presuđivale da član 2 nije bio primenljiv. Sud upućuje na primer na predmete koji su se ticali izbacivanja otrovnih materija iz fabrike veštačkih đubriva (*Guerra and Others*, vidi gore, str. 228–29, st. 60 i 62) ili atomskih proba (*L. C. B. v. the United Kingdom*, vidi gore, str. 1403, st. 36).

73. U vezi s ovim, nasuprot onome što izgleda da Država tvrdi, štetnost fenomena svojstvenih delatnosti koja je u pitanju, nepredvidivost opasnosti kojoj je bio izložen podnosilac predstavke bilo kakvim okolnostima koji ugrožavaju život, položaj onih koji su učestvovali u stvaranju takvih okolnosti, i da li su dela ili propusti koji su njima pripisivi namerni ili nisu predstavljaju samo neke od činilaca među svim onima koji moraju biti uzeti u obzir u ocenjivanju suštine datog slučaja, u cilju određivanja moguće odgovornosti države po članu 2 (*ibid.*, str. 1403–04, st. 37–41).

Sud će se vratiti na ova pitanja kasnije.

74. Sve u svemu, Sud smatra da tužba podnosioca predstavke (vidi stav 70) nesumnjivo spada u okvir prve rečenice člana 2, koji je dakle primenljiv u ovom predmetu.

B. Postupanje u skladu s Konvencijom

1. Presuda veća

75. Veće je primetilo da su u ovom predmetu relevantni državni organi ne samo odbili da učine bilo kakav stvaran napor da spreče ozbiljne rizike [u radu deponije] navedene u izveštaju veštaka od 7. maja 1991. godine, već nisu preduzele ništa da odvrte podnosioca predstavke od stanovanja blizu deponije od koje je dolazila opasnost. Veće je takođe primetilo da su državne vlasti propustile da izvrše svoju dužnost da obaveste stanovnike četvrti Kazim Karabekir o opasnostima koje im prete ako nastave da žive pored deponije.

Veće je našlo da postoji uzročno-posledična veza između propusta iz nehata pripisivih turskim vlasima, s jedne strane, i nesreće koja se dogodila 28. aprila 1993. godine i gubitka ljudskih života u njoj, s druge strane. Shodno tome, veće je zaključilo da se u ovom predmetu ne bi moglo reći da su turske vlasti uradile sve što bi se razumno moglo očekivati od njih kako bi sprečile materijalizaciju realnih opasnosti po živote stanovnika nekih sirotinjskih naselja u četvrti Imranije.

76. Veće je onda ispitalo žalbu u vezi s propustima turskih krivičnih i upravnih sudova u svetlu „proceduralnih obaveza“ po članu 2, kako bi procenilo da li bi se moglo smatrati da je podnosilac predstavke dobio zadovoljenje u pogledu svojih tužbi.

Što se tiče krivičnog postupka u ovom predmetu, veće je iznelo stav da se on ne bi mogao smatrati „adekvatnim“ u pogledu navoda o kršenju prava na život podnosioca predstavke, jer je njihova jedina svrha bila da se ustanovi da li bi vlasti mogle smatrati odgovornim za „nesavesno postupanje u vršenju službene dužnosti,“ a ne za smrt građana u nesreći.

Što se tiče upravnog postupka za obeštećenje, veće je iznelo stav, prvo, da je postojala povreda zahteva blagovremenosti jer je pravo na obeštećenje podnosioca predstavke bilo prihvaćeno tek četiri godine, jedanaest meseci i deset dana pošto su njegovi prvobitni odštetni zahtevi bili odbačeni. Veće je takođe primećilo da podnosiocu predstavke konačno jeste bila dodeljena naknada štete, ali da ona nije nikada bila isplaćena.

Veće je zaključilo da se za pravna sredstva koja su korišćena na nacionalnom nivou, čak i ako bismo ih posmatrali u celini, ne bi u posebnim okolnostima ovog slučaja moglo reći da su predstavljala adekvatno zadovoljenje za tužbe podnosioca predstavke prema članu 2 Konvencije.

2. Podnesci onih koji su nastupili pred Sudom

(a) *Država*

77. Glavni argument Države je bio da je odlučujući dokazni materijal u proceni veća bio izveštaj veštaka sačinjen 7. maja 1991. godine koji je doveo do spora između nekoliko (opštinskih) veća i nikada nije ni bio smatran dokazom u domaćem pravu. Procena veća, obeležena njegovim propustom da ispita kriterijume „hitnosti“ i „realnosti“ u pogledu opasnosti koju je predstavljalo komunalno smetlište, nije bila dovoljna da opravda nalaz o postojanju povrede, koji je bio zasnovan na stavu da su vlasti morale da preduzmu preventivne mere ili da intervenišu hitno i na odgovarajući način.

U vezi s tim, iznet je stav da bi države trebalo da rešavaju probleme i iznalaze rešenja za njih u kontekstu opštih mera, i da one nemaju nikakvu obavezu da preduzimaju preventivne mere tamo gde nije u pitanju trenutna opasnost u smislu prakse Suda.

78. Što se tiče slučajeva nesavesnog postupanja vlasti, pozivajući se posebno na odluke u predmetima *Leray et al. v. France* (br. 44617/98, 16. januara 2001. godine) i *Álvarez Ramón v. Spain* (br. 51192/99, 3. jula 2001. godine), Država je iznela stav da se Sud uvek ograničavao na to da ustanovi da li je postojao regulatorni okvir i da li je poštovan, bez da detaljno ispituje da li je postojala uzročno-posledična veza između smrtnih ishoda i nesavesog postupanja. Sud je činio obrnuto – u takvim slučajevima je prihvatao nalaze i procenu državnih organa.

79. Država je navela da se svakako ne bi mogla optužiti u ovom slučaju za kršenje obaveze da štiti živote članova porodice podnosioca predstavke.

Kao što je bila iznela pred većem, Država je podsetila na napore koje je Mesno veće Imranije bilo preduzelo pravosudnim, upravnim i informativnim kanalima, puno pre podnošenja izveštaja veštaka 7. maja 1991. godine, da spreči nezakonitu gradnju, da podstakne stanovnike sirotinjskom naselja Imranije da pronađu drugi smeštaj, i da ukloni opasnosti po zdravlje u toj oblasti stalnim prskanjem hemikalija po površini deponije. Takođe je pomenula opsežan plan za kontrolu komunalnog otpada koji je Gradsko veće uvelo širom provincije Istanbul (vidi gore stav 16).

80. Shodno tome, pozivajući se na predmet *Chapman v. the United Kingdom* ([GC], br. 27238/95, ECHR 2001–I), Država je kritikovala pristup veća, iznevši da je ono propustilo da uzme u obzir činjenicu da je podnosilac predstavke bio svesno odlučio da podigne nezakonitu stambenu zgradu blizu deponije smeća uprkos postojećim opasnostima. Veće je jednostavno okrivilo državne vlasti zbog toga što nisu iskoristile zaključke izveštaja od 7. maja 1991 kao osnov za hitno iseljavanje hiljada ljudi iz svojih kuća bez ikakvog obzira za humanitarna pitanja, za obnovu celog naselja i za preseljenje preko noći cele deponije koja je već radila na toj lokaciji preko dvadeset godina.

U vezi s time, Država je naglasila da su opsežne radnje te vrste pitanje državnih mera koje zahtevaju mnogo razmišljanja i ulaganja, dugotrajnu fazu planiranja i odlučivanja i mnogo rada na projektovanju i realizaciji. U takvim okolnostima, Sud nije imao pravo da nameće sopstveno mišljenje o tome šta bi možda bila najbolja politika u rešavanju socijalnih i ekonomskih problema sirotinjskih naselja u Imranije, uključujući i dobro poznat otpor stanovnika bilo kakvim merama koje potencijalno ugrožavaju njihov svakodnevni život.

81. Što se tiče krivičnog postupka u ovom predmetu, Država je ponovo naglasila zaključke Suda u predmetu *Leray et al.* (vidi gore), u kome Sud nije oklevao u odbacivanju žalbe podnosioca predstavke o navodnom ozbiljnom nehatu državnih organa Francuske koji je rezultirao smrću dvadeset i troje ljudi.

82. Pozivajući se na predmet *Calvelli and Ciglio* i na predmet *Mastromatteo* (vidi gore), Država je navela da u slučajevima gde kršenje prava na život nije bilo namerno, obaveza činjenja po članu 2 ne mora da zahteva pokretanje krivičnog postupka. U ovom predmetu, krivični postupak jeste bio pokrenut, i od samog pokretanja istrage pa do kraja postupka turski sistem krivične pravde je pokazao veliku efikasnost i revnost koje se ne bi mogle osporiti po članu 2 Konvencije. U vezi s tim, Država je osporila svaki navod da su dvojica gradonačelnika uživala bilo kakvu nedodirljivost. Država je tvrdila da je činjenica je član 230 Krivičnog zakonika bio jedina odredba koja je primenjena na slučaj gradonačelnika bila posledica „posebne prirode dela opisanog u tom članu“, koje si ticalo samo državnih službenika, i da je postupajući sud izrekao minimalnu zakonsku kaznu jer se pretpostavilo da je bilo drugih saizvršilaca koji nisu bili optuženi.

83. Država na raspravi je posebno naglasila da činjenicu da podnosilac predstavke – sopstvenim izborom – nije učestvovao u prethodnoj istrazi nikako

ne bi trebalo smatrati škodljivom za delotvornost krivičnog postupka, naročito u svetlu zaključaka Suda i predmetu *Tanrıybilir v. Turkey* (br. 21422/93, st. 85, 16. novembra 2000. godine). Podnosilac predstavke, koji nikada nije tvrdio da je sprečavan da učestvuje u postupku, takođe nije bio u poziciji da tvrdi da nije obavestavan o suđenju koje se ticalo dvojice uglednih političara i o kome su mediji opsežno izveštavali.

84. Što se tiče upravnog pravnog sredstva koje je korišćeno za zahtev za obeštećenje u ovom predmetu, Država je naglasila da dvojica gradonačelnika nisu uživala nikakve privilegije tokom tog postupka, jer je određeno da podnosiocu predstavke isplate naknadu i za materijalnu i za nematerijalnu štetu, i da je iznos koji mu je dodeljen još uvek na njegovom raspolaganju.

(b) Podnosilac predstavke

85. Podnosilac predstavke ponovio je argumente koje je bio podneo pred većem i ponovo naveo da je Država tolerisala izgradnju sirotinjskih naselja Imranije i da nije sprečavala da se prošire do oboda deponije. Tvrdio je da su vlasti čak podsticale tu situaciju dozvoljavajući stanovnicima da koriste sve komunalne službe, i da su iz političkih razloga usvojile preko 18 zakona koji su regulisali divlja naselja, koja su smatrana uzgajalištima glasača.

Advokatica podnosioca predstavke je na raspravi ponudila određene službene isprave u cilju osporavanja tvrdnji Države da u sirotinjskim naseljima Imranije nije bilo komunalnih usluga, i naveo da su stanovnici ulice Gerze bili priključeni na vodovod i obveznici komunalnog poreza. Pored toga, pozivajući se na službeni plan podnet Sudu (vidi gore stav 10), advokatica je navela da je u to vreme postojala pošta u ulici Adem Javuz i da su u tom kraju postojale četiri državne škole.

86. Osporavajući tvrdnje druge strane, podnosilac predstavke je naveo da vlasti nisu bile uradile baš ništa da obaveste stanovnike sirotinjskih naselja o opasnostima od deponije smeća.

Njegova advokatica je navela na raspravi da Država nije mogla da izbegne svoje obaveze time što bi od svojih najsiromašnijih i, naravno, najmanje obrazovanih građana zahtevala da se sami informišu o ekološkim pitanjima tako velikog značaja. Iznela je stav da bi bilo sasvim dovoljno da se izbegne tragedija da su nadležne mesne vlasti bile postavile ventilacione cevi na deponiji, umesto što su jednostavno, ali sasvim pogrešno, nanele sloj zemlje na gomile smeća.

87. Što se tiče krivičnog postupka protiv državnih organa, podnosilac predstavke je jedino naveo da je ishod postupka, koji je pokazao da nije postojala nikakva želja da se kazne krivci, nije ni imao drugu posledicu osim vređanja javnosti.

88. Pored toga, podnosilac predstavke je naveo da Država nikako nije mogla da tvrdi da je postupak obeštećenja bio delotvoran jer se završio dodeljivanjem iznosa, i to samo za nematerijalnu štetu, koji ne samo da je bio podrugljiv, već čak nije bio ni isplaćen.

3. Procena Suda

(a) Opšeta načela primenljiva na ovaj predmet

(i) Načela u vezi sa sprečavanjem kršenja prava na život kao posledice opasnih delatnosti: materijalni aspekt člana 2 Konvencije

89. Pozitivna obaveza preduzimanja svih neophodnih koraka da se zaštiti život za svrhe člana 2 (vidi gore stav 71) zahteva pre svega temeljnu dužnost države da ustanovi zakonodavni i upravni okvir sačinjen tako da predstavlja delotvorno sprečavanje ugrožavanja prava na život (vidi, na primer, *mutatis mutandis*, predmete *Osman*, vidi gore, str. 3159, st. 115; *Paul and Audrey Edwards*, vidi gore, st. 54; *Ýlhan v. Turkey* [GC], br. 22277/93, st. 91, ECHR 2000–VII; *Kýlýç v. Turkey*, br. 22492/93, st. 62, ECHR 2000–III; i *Mahmut Kaya v. Turkey*, br. 22535/93, st. 85, ECHR 2000–III).

90. Ova obaveza je bez sumnje primenljiva u posebnom kontekstu opasnih delatnosti, gde je pored toga potrebno staviti poseban naglasak na propise koji se odnose na specifične karakteristike delatnosti koja je u pitanju, posebno u pogledu stepena potencijalne opasnosti po ljudske živote. Propisi moraju da obuhvate licenciranje, osnivanje, rad, bezbednost i nadgledanje delatnosti i moraju da propišu obavezu za sva relevantna lica da preduzimaju praktične mere kako bi obezbedila delotvornu zaštitu građana čiji životi mogu da budu ugroženi opasnostima koje te delatnosti nose u sebi.

Među takvim preventivnim merama bi trebalo staviti poseban naglasak na pravo javnosti na informisanje, kako je ustanovljeno praksom institucija Konvencije. Veliko veće se slaže s većem (vidi stav 84 presude veća) da je u načelu moguće oslanjati se na ovo pravo, koje je već priznato po članu 8 (predmet *Guerre et al.*, vidi gore, str. 228, st. 60), za zaštitu prava na život, naročito zato što je ovo tumačenje podržano savremenim razvojem evropskih standarda (vidi gore stav 62).

U svakom slučaju, relevantni propisi moraju takođe da sadrže odgovarajuće postupke, imajući u vidu tehničke aspekte dotične delatnosti, za identifikovanje nedostataka koji postoje u različitim procesima kao i grešaka koje načine odgovorna lica na svim nivoima.

(ii) Načela koja se odnose na neophodnu reakciju pravosuđa u slučaju navodnih povreda prava na život: proceduralni aspekt člana 2 Konvencije

91. Obaveze koje proizilaze iz člana 2 ne završavaju se ovime. U slučajevima kada je došlo do gubitaka života u okolnostima u kojima postoji mogućnost da postoji odgovornost države, ta odredba podrazumeva dužnost države da obezbedi, koristeći sva sredstva koja su joj na raspolaganju, neophodnu reakciju – pravosudnu ili drugu – tako da se zakonodavni i upravni okvir ustanovljen za zaštitu prava na život valjano primene i da se sve povrede toga prava suzbiju i kazne (vidi, *mutatis mutandis*, predmete *Osman*, vidi gore, str. 3159, st. 115, i *Paul and Audrey Edwards*, vidi gore, st. 54).

92. U vezi s tim, Sud je u prošlosti zauzimao stav da u slučajevima kada kršenja prava na život ili fizički integritet nisu izazvana namerno, obaveza činjena da se ustanovi „delotvoran pravosudni sistem“ ne mora nužno da zahteva pokretanje krivičnog postupka u svakom slučaju i može da bude zadovoljena ako su žrtvama dostupna građanska, upravna, ili čak i disciplinska pravna sredstva (vidi, na primer, predmete *Vo v. France* [GC], br. 53924/00, st. 90, ECHR 2004–VIII; *Calvelli and Ciglio*, vidi gore, st. 51 i *Mastromatteo*, vidi gore, st. 90 i 94–95).

93. Međutim, u oblastima kakva je i ona u ovom predmetu, načela koja su primenljiva treba tražiti među onima koja je Sud već imao prilike da razvija, posebno u vezi s korišćenjem smrtonosne sile, načela koja mogu da se koriste za druge kategorije predmeta.

U vezi s tim, trebalo bi naglasiti da je u slučajevima lišavanja života tumačenje člana 2 tako da podrazumeva obavezu da se izvrši službena istraga opravdano ne samo zato što navodi o takvom krivičnom delu obično pokreću krivičnu odgovornost (vidi predmet *Caraher v. the United Kingdom* (odluka), br. 24520/94, ECHR 2000–I), već takođe zato što često, u praksi, stvarne okolnosti smrti jesu, ili mogu da budu, u velikoj meri poznate samo službenicima ili organima države (vidi predmete *McCann and Others v. the United Kingdom* presuda od 27. septembra 1995. godine, Series A No. 324, str. 47–49, st. 157–64, i *Ýlhan*, vidi gore, st. 91).

Sud smatra da su takvi pravni osnovi bez sumnje valjani u kontekstu opasnih delatnosti, kada su gubljeni životi kao posledica događaja koji su se odvijali u okviru odgovornosti javnih vlasti, koje često jedine poseduju dovoljno znanja da bi mogle da prepoznaju i ustanove složene fenomene koji su mogli da izazovu takve nesreće.

U slučajevima kada se ustanovi da je nesavesno postupanje pripisivo državnim službenicima ili organima u tom smislu bilo više od jednostavne greške u zaključivanju ili nebrige, i to tako što su ti organi, potpuno svesni verovatnih posledica i zanemarujući svoja ovlašćenja, propustili da preduzmu mere koje su bile neophodne i dovoljne da se izbegnu opasnosti koje sa sobom nosi opasna delatnost (vidi, *mutatis mutandis*, predmet *Osman*, vidi gore, str. 3159–60, st. 116), činjenica da oni koji su odgovorni za ugrožavanje života nisu optuženi za krivično delo ili gonjeni može da predstavlja povredu člana 2, bez obzira na sve druge vrste pravnih lekova koje pojedinci mogu da pokrenu na sopstvenu inicijativu (vidi gore stavove 48–50); dovoljna količina dokaza za ovo može se naći u razvoju relevantnih evropskih standarda (vidi gore stav 61).

94. Sve u svemu, u pravosudnom sistemu kakav zahteva član 2 mora da postoje odredbe o nezavisnom i nepristrasnom postupku službene istrage koji zadovoljava određene minimalne standarde u pogledu delotvornosti i koji je sposoban da obezbedi primenu krivičnih sankcija u slučajevima gde dolazi do gubitka života kao posledice opasne delatnosti ukoliko, i uolikoj meri, to opravdaju istražni nalazi (vidi, *mutatis mutandis*, predmete *Hugh Jordan v. the United Kingdom*, br. 24746/94, st. 105–09, 4. maja 2001. godine, i *Paul and*

Audrey Edwards, vidi gore, st. 69–73). U takvim slučajevima su nadležni organi dužni da postupaju s uzornom revnošću i hitnošću, i da sâmi pokreću istrage koje su, kao prvo, sposobne da ustanove okolnosti u kojima se događaj odvijao i sve nedostatke u primeni regulatornog sistema, i drugo, identifikuju državne službenike ili organe koji su na bilo koji način učestvovali u lancu spornih događaja.

95. Ipak, zahtevi člana 2 izlaze i van faze službene istrage, tamo gde je to dovelo do pokretanja postupka pred domaćim sudom: postupak u celini, uključujući i glavnu raspravu, mora da zadovolji zahteve obaveze činjenja da se zaštite životi primenom zakona.

96. Iz prethodnog se nikako ne bi smeo izvući zaključak da bi član 2 mogao da podrazumeva pravo tužioca na gonjenje ili kažnjavanje trećih stranaka za krivično delo (vidi, *mutatis mutandis*, predmet *Perez v. Frane* [GC], br. 47287/99, st. 70, ECHR 2004–I) ili apsolutnu obavezu da se sva gonjenja završe osuđujućim presudama ili pak tačno određenim sankcijama (vidi, *mutatis mutandis*, predmet *Tanlý v. Turkey*, br. 26129/95, st. 111, ECHR 2001–III).

S druge strane, domaći sudovi nikako ne bi smeli da dozvole da dela u kojima je došlo do ugrožavanja života prolaze nekažnjena. Ovo je od ključnog značaja za održavanje poverenja javnosti i obezbeđivanje poštovanja vladavine prava i sprečavanje utiska da se nezakonita dela tolerišu ili da postoji zavera (vidi, *mutatis mutandis*, predmet *Hugh Jordan*, vidi gore, st. 108 i 136–40). Zadatak Suda sastoji se dakle od procenjivanja da li se može smatrati da su sudovi (i u kolikoj su meri), u svom zaključivanju podvrgli predmet pažljivoj analizi kakvu zahteva član 2 Konvencije, tako da postojeće odvratajuće dejstvo pravosudnog sistema i značaj uloge koju on treba da igra u sprečavanju kršenja prava na život ne budu dovedeni u pitanje.

(b) Analiza činjenica predmeta u svetlu ovih načela

(i) Odgovornost države za smrti u ovom predmetu, u svetlu materijalnog aspekta člana 2 Konvencije

97. U ovom predmetu Sud prvo primećuje da u obe oblasti delatnosti koje su bitne za predmet – funkcionisanje deponija komunalnog smeća (vidi gore stavove 56 i 57), i obnova i uklanjanje sirotinjskih naselja (vidi gore stavove 54 i 55) – u Turskoj postoje sigurnosni propisi.

Zadatak Suda je dakle da odredi da li su zakonske mere primenljive na situaciju u ovom predmetu podložne kritici, i da li su državni organi stvarno poštovali relevantne propise.

98. U tom cilju, Sud smatra da bi trebalo da počne tako što će primeniti odlučujući činilac za analizu okolnosti slučaja, naime da su postojali upotrebljivi podaci koji navode na zaključak da postoji opasnost po fizički integritet stanovnika nekih sirotinjskih naselja Imranije zbog tehničkih nedostataka na deponiji komunalnog otpada.

Prema izveštaju veštaka koji je naručilo Treće odeljenje Okružnog suda u Iskideru a podnet je 7. maja 1991. godine, deponija smeća je počela s radom ranih sedamdesetih godina, prekršivši odgovarajuće tehničke standarde, i nastavila s radom uprkos kršenja propisa o bezbednosti na radu i tehničkih uslova, posebno onih u Pravilniku o kontroli čvrstog otpada, objavljenom u *Službenom glasniku* od 14. marta 1991. godine (vidi gore stav 56). U izveštaju je naveden niz načina na koji je deponija ugrožavala građane, a posebno opasnost od eksplozije zbog metanogeneze, jer deponija „nema nikakvu mogućnost sprečavanja eksplozije metana koja bi se dogodila zbog raspadanja“ komunalnog otpada (vidi gore stav 13).

99. U vezi s tim, Sud je ispitao stav Države u pogledu valjanosti stručnog izveštaja od 7. maja 1991. godine i njen stav o težini zahteva mesnih veća u Kadikeji i Iskidar kao i Gradskog veća Istanbula da se izveštaj odbaci (vidi gore stav 14). Međutim, Sud smatra da ovi koraci više ukazuju na sukob nadležnosti među raznim organima, ili pak na taktike odugovlačenja. Bilo kako bilo, postupak da se izveštaj proglašeni nevažećim nije ni završen, jer ga advokati pomenutih veća nisu vodili do kraja, i izveštaj nikada nije proglašen nevažećim. Izveštaj se u stvari pokazao odlučujućim za sve organe odgovorne za istragu nesreće od 28. aprila 1993. godine, a nakon toga je i podržan nalazima izveštaja od 18. maja 1993. godine stručne komisije koju je imenovao javni tužilac u Iskidar (vidi gore stav 23) kao i dvema naučnim mišljenjima pomenutim u izveštaju od 9. jula 1993. godine od strane glavnog inspektora imenovanog od strane Ministarstva unutrašnjih poslova (vidi gore stav 28).

100. Sud smatra da nisu sporne ni stvarnost ni neposrednost opasnosti koje su postojale, uvidevši da je jasno da je opasnost od eksplozije nastala davno pre nego što je na nju ukazao izveštaj od 7. maja 1991. i da je, budući da je deponija nastavila da funkcioniše u istim uslovima, taj rizik mogao samo da poraste tokom celog perioda dok se najzad nije materijalizovao 28. aprila 1993. godine.

101. Shodno tome Veliko veće se slaže s većem (vidi stav 79 presude veća) da nije bilo moguće da upravna i komunalna odeljenja odgovorna za nadziranje i upravljanje deponijom nisu znala o opasnostima metanogeneze ili o neophodnim preventivnim merama, naročito zato što su postojali posebni propisi o tom pitanju. Pored toga, Sud takođe smatra da je ustanovljeno da su ove opasnosti bile poznate i raznim drugim organima, ako ne ranije a ono 27. maja 1991. godine, kada su bili obavешteni o izveštaju od 7. maja 1991. godine (vidi gore stavove 13 i 15).

Sledi da su turske vlasti na nekoliko nivoa znale ili je trebalo da znaju da je postojala stvarna i trenutna opasnost za jedan broj lica koja su živela u blizini deponije komunalnog smeća Imranije. Iz toga sledi da su vlasti imale obavezu činjjenja po članu 2 Konvencije da preduzimaju operativne preventivne mere koje su bile neophodne i dovoljne za zaštitu tih građana (vidi gore stavove 92 i 93), naročito zato što su one bile te koje su ustanovile deponiju i izdale dozvolu za rad, koji je i proizveo dotičnu opasnost.

102. Međutim, iz dokaznih materijala pred Sudom proizilazi da posebno Gradsko veće Istanbula ne samo da nije preduzelo neophodne hitne mere, bilo

pre ili posle 14. marta 1991. godine, već se – kako je primetilo veće – suprotstavilo odgovarajućoj preporuci Kancelarije za ekologiju premijera u Vladi Turske (vidi gore stav 15). Kancelarija za ekologiju je tražila da se deponija dovede u stanje koje ispunjava standarde utvrđene odredbama 24, 25, 26 i 27 Pravilnika o kontroli čvrstog otpada, od kojih je poslednji izričito propisivao ugrađivanje „vertikalnog i vodoravnog drenažnog sistema“ koji bi omogućio kontrolisano ispuštanje akumuliranog gasa u atmosferu (vidi gore stav 56).

103. Gradsko veće se takođe suprotstavilo poslednjem pokušaju gradonačelnika Imranije da se obrati sudu, 27. avgusta 1992. godine, sa zahtevom za se deponija privremeno zatvori. Gradsko veće je svoje protivljenje zasnovalo na tvrdnji da dotično mesno veće nije imalo pravo da traži zatvaranje deponije jer do tada nije bilo učinilo ništa na njenoj dekontaminaciji (vidi gore stav 16).

Pored ovog osnova, Država se takođe oslonila na zaključke u predmetu *Chapman* (vidi gore) i kritikovala podnosioca predstavke zato što je svesno prekršio zakon i naselio se u blizini deponije smeća (vidi gore stavove 23, 43 i 80).

Međutim, ovi argumenti ne mogu da izdrže teret ispitivanja iz razloga koji slede.

104. Sud je u ovom predmetu ispitao odredbe domaćeg prava u vezi s prenosom javne svojine trećim stranama, bilo da su unutar ili izvan „zona rehabilitacije i čišćenja sirotinjskih naselja“. Sud je takođe ispitao dejstvo raznih zakonodavnih inicijativa čiji je cilj bio proširenje u praksi opsega *ratione temporis* Zakona br. 775 od 20. jula 1966. godine (vidi gore stavove 54–55).

Iz prethodnog Sud zaključuje da je uprkos zakonskih zabrana u oblasti urbanizma čvrsta politika države u vezi sa sirotinjskim naseljima podsticala integrisanje takvih naselja u gradske sredine i time priznavala njihovo postojanje i način života građana koji su postepeno izazvali njihovo bujanje počevši od 1960. godine, i to po sopstvenom izboru ili jednostavno kao posledica te politike. Budući da je ta politika u suštini uvela amnestiju za kršenje urbanističkih propisa, uključujući nezakonito korišćenje javne imovine, ona mora da je stvorila nesigurnost u pogledu stepena diskrecionih prava koja uživaju organi uprave odgovorni za primenu mera određenih zakonom, koje javnost nije mogla predvideti.

105. Pored toga, ovakvo tumačenje je u ovom predmetu potvrđeno stavom upravnih organa prema podnosiocu predstavke.

Sud primećuje da je podnosilac predstavke između podizanja zgrade bez dozvole 1988. godine i nesreće od 28. aprila 1993. godine stalno imao posed kuće, uprkos činjenici da je sve to vreme njegov status bio podložan pravilima određenim Zakonom br. 775, posebno članu 18, prema kome su gradske vlasti mogle da sruše kuću u bilo kom trenutku. To je bilo upravo ono što je Država i sugerisala (vidi gore stavove 77 i 80), mada nije bila u stanju da pokaže da su u ovom predmetu relevantni organi ikada razmišljali o preduzimanje takve mere protiv podnosioca predstavke.

Vlasti su podnosioca predstavke i njegovu porodicu ostavili da žive u kući bez ikakvog ometanja, u društvenom i porodičnom okruženju koje su sami bili stvorili. Pored toga, imajući u vidu konkretne dokaze iznete pred Sudom koje

Država nije osporila, nema razloga da se osporava tvrdnja podnosioca predstavke da su vlasti njemu i drugim stanovnicima sirotinjskih naselja u Imranije naplaćivale komunalni porez i pružale im komunalne usluge, za koje su plaćali (vidi gore stavove 11 i 85).

106. U tim okolnostima, za Državu bi bilo teško da legitimno tvrdi da bi bilo kakvo nesavesno postupanje ili nedostatak predvidljivosti trebalo pripisati žrtvama nesreće od 28. aprila 1993. godine, ili da se oslanja na zaključke Suda u predmetu *Chapman* (vidi gore), gde je Sud ustanovio da vlasti Britanije nisu ostale pasivne u vezi s nezakonitim postupcima gospođe Čepman.

Preostaje da se Sud pozabavi drugim argumentima Države koji se tiču: veličine projekata obnove koje su preduzimale vlasti grada Istanbula u vreme naloga da budu ispravljeni problemi koje je izazvala deponija u Imranije; iznosima novca koji su uloženi, za koje je rečeno da su uticali na način na koji su državne vlasti rešavale situaciju na deponiji; i, na kraju, humanitarnim pitanjima koja su u to vreme navodno sprečavala bilo kakvu meru koja bi podrazumevala trenutno i temeljno rušenje sirotinjskih naselja.

107. Sud priznaje da nije njegov zadatak da stav lokalnih vlasti zamenjuje sopstvenim stavom o najboljem načinu rešavanja socijalnih, ekonomskih i gradskih problema toga dela Istanbula. Sud, shodno tome, prihvata argument Države da se u vezi s ovim ne sme nametati vlastima nemoguć ili nesrazmeran teret bez uzimanja u obzir, posebno, izbora koje moraju da prave u pogledu prioriteta i raspoloživih resursa (vidi *Osman*, vidi gore, str. 3159–60, st. 116); to je posledica širokog polja slobodne procene koje uživaju države, kao što je Sud ranije navodio, u teškim društvenim i tehničkim oblastima kao što je ona u ovom predmetu (vidi predmet *Hatton and Others v. the United Kingdom* [GC], br. 36022/97, st. 100–01, ECHR 2003–VIII).

Međutim, čak i kada se posmatra iz ovog ugla, Sud ne smatra argumente Države ubedljivima. Preventivne mere koja zahteva obaveza činjenja o kojoj se ovde radi spadaju tačno u oblast ovlašćenja koja su data vlastima i mogu se razumno smatrati podesnim sredstvom za izbegavanje opasnosti na koje im se ukaže. Sud smatra da bi pravovremena ugradnja sistema za odstranjivanje gasova u deponiji u Imranije pre nego što je situacija dovela do gubitka ljudskih života mogla da bude delotvorna mera bez prekomernog utroška javnih sredstava pa time i kršenja člana 65 Ustava Turske (vidi gore stav 52) ili izazivanja problema u oblasti državne politike u meri u kojoj je navela Država. Takva mera ne samo da bi bila u skladu s turskim propisima i opštom praksom u toj oblasti, već bi takođe bila i mnogo bolji odraz humanitarnih aspekata na koje se Država oslonila pred Sudom.

108. Sud će kao sledeće proceniti težinu koju treba pripisati pitanju u vezi s pravom javnosti na informisanje (vidi gore stav 90). Sud primećuje u vezi s tim da Država nije pokazala da su u ovom predmetu bile preduzete bilo kakve mere da se stanovnicima sirotinjskih naselja u Imranije ponude podaci koji bi im omogućili da procene koliko su bili ugroženi zbog sopstvenih izbora. U svakom slučaju, Sud smatra da bi u odsustvu praktičnijih mera da se izbegnu

opasnosti po živote stanovnika sirotinjskih naselja u Imranije čak ni činjenica da jeste poštovano pravo na informisanje ne bi bila dovoljna da oslobodi državu odgovornosti.

109. U svetlu prethodnog, Sud ne vidi nikakav razlog da izrazi sumnju u vezi sa činjeničnim nalazima domaćih istražnih organa (vidi gore stavove 23, 28 i 78; takođe vidi, na primer, *Klaas v. Germany*, presuda od 22. septembra 1993. godine, Series A No. 269, str. 17, st. 29–30) i smatra da okolnosti koje su gore ispitane pokazuju da je u ovom predmetu odgovornost Države bila uključena po članu 2 po nekoliko osnova.

Kao prvo, regulatorni okvir se pokazao manjkavim jer je deponija komunalnog otpada u Imranije otvorena i radila iako nije ispunjavala odgovarajuće tehničke standarde i nije postajao suvisao sistem nadzora koji bi odgovorne navodio da preduzimaju korake koji bi obezbedili adekvatnu zaštitu građana i koordinaciju i saradnju raznih upravnih organa kako bi se izbeglo da rizici o kojima su obaveštavani postanu tako veliki da dođe do ugrožavanja ljudskih života.

Nema sumnje da je ta situacija, koja je pogoršana opštom politikom koja se pokazala nemoćnom da izađe na kraj sa svakodnevnim urbanističkim problemima i izazivala nesigurnost u pogledu primene zakonskih mera, odigrala ulogu u sledu događaja koji su doveli do tragičnog događaja 28. aprila 1993. godine koji je koštao života stanovnike sirotinjskih naselja u Imranije, jer državnih službenici i organi nisu bili preduzeli sve što je u njihovoj moći da ih zaštite od akutnih i poznatih rizika koji su im visili nad glavama.

110. Ovakve okolnosti dovode do povrede člana 2 Konvencije u njenom materijalnom aspektu; tvrdnja Države u vezi s pozitivnim ishodom upravne tužbe koja je podneta u ovom predmetu (vidi gore stav 84) ovde nije bitna, i to iz razloga navedenih u stavovima 151 i 152 dole.

(ii) Odgovornost države u vezi s pravosudnom reakcijom koja je neophodna zbog smrtnih ishoda, u svetlu proceduralnih aspekata člana 2 Konvencije

111. Sud smatra, protivno stavu Države, da isto tako nije potrebno ispitivati upravno pravno sredstvo koje je korišćeno za obeštećenje (vidi gore stavove 37, 39–40, 84 i 88) u analizi neophodne pravosudne reakcije u ovom predmetu, budući da takvo sredstvo, bez obzira na njegov ishod, ne može da bude uzeto u obzir za svrhe člana 2 u njegovom proceduralnom aspektu (vidi gore stavove 91–96).

112. Sud primećuje da su postojeći krivičnopravni postupci u Turskoj deo sistema koji, barem u teoriji, deluje dovoljnim da zaštiti pravo na život u vezi s opasnim delatnostima: u tom pogledu, član 230 stav 1 i član 455 stavovi 1 i 2 Krivičnog zakonika Turske tiču se nesavesnog delovanja državnih službenika ili organa (vidi gore stav 44).

Ostaje da se ustanovi da li su mere preduzete u okviru turskog krivičnopravnog sistema nakon nesreće u deponiji komunalnog smeća u Imranije

bile zadovoljavajuće u praksi, imajući u vidu zahteve Konvencije u tom pogledu (vidi gore st. 91–96).

113. U vezi s tim, Sud primećuje da je odmah nakon nesreće 28. aprila 1993. godine oko 11.00 pre podne policija stigla na mesto događaja i uzela izjave od porodica žrtava. Pored toga, kancelarija Guvernera Istanbula je osnovala krizni štab čiji su članovi otišli na mesto događaja istoga dana. Sledećeg dana, 29. aprila 1993. godine, Ministarstvo unutrašnjih poslova je samo tražilo da se pokrene upravna istraga kako bi se ustanovio stepen odgovornosti vlasti za nesreću. Javni tužilac za Iskidar je 30. aprila 1993. godine otpočeo krivičnu istragu. Konačno, službene istrage su okončane 15. jula 1993. godine, kada su podignute kritične optižnice protiv dvojice gradonačelnika, g. Sezena i g. Ektema.

Shodno tome, može se smatrati da su istražne vlasti delovale uzorno pravovremeno (vidi predmete *Yaşa*, vidi gore, str. 2439–40, st. 102–04; *Mahmut Kaya*, vidi gore, st. 106–07; i *Tanrýkulu v. Turkey* [GC], br. 23763/94, st. 109, ECHR 1999–IV) i uz zadovoljavajuću pažnju u potrazi za okolnostima koje su dovele do nesreće 28. aprila 1993. godine i smrti građana.

114. Takođe se može zaključiti da su identifikovani oni koji su odgovorni za sporne događaje. U rešenju od 21. maja 1993. godine, zasnovanom na izveštaju veštaka čija valjanost nije osporavana (vidi gore stav 24), javni tužilac je zaključio da bi Gradsko veće Istanbula trebalo pozvati na odgovornost jer je „propustilo da postupi dovoljno pravovremeno da se spreče tehnički problemi koji su već postojali kada je deponija otvorena 1970. godine i postajali sve gori tokom vremena, ili da ukaže mesnim većima na alternativnu lokaciju za deponovanje smeća, na šta je bila obavezno Zakonom br. 3030“. U rešenju je dalje navedeno da su drugi državni organi doprineli pogoršanju i produženju situacije: Mesno veće Imranije je sprovodilo urbanistički plan koji nije bio u skladu s odgovarajućim propisima, i nije sprečavalo divlju gradnju u toj oblasti; Ministarstvo za životnu sredinu je propustilo da obezbedi poštovanje Pravilnika o kontroli čvrstog otpada; a državna vlada tih godina je podsticala širenje ove vrste divljih stambenih naselja usvajanjem zakona o amnestiji kojima je stanarima bilo dodeljivano pravo vlasništva.

Javni tužilac je dakle zaključio su član 230 i član 455 Krivičnog zakonika (vidi gore stav 44) primenljivi u vezi s organima kojih su se ticali.

115. Doduše, upravni istražni organi, koji su bili ovlašćeni da pokreću krivični postupak (vidi gore stav 46), samo su delimično potvrdili stavove javnog tužioca, iz razloga koji Sudu nisu jasni i koje Država nije nikada pokušala da objasni.

Ovi organi, čija je samostalnost već osporavana u nizu predmeta pred Sudom (vidi predmete *Güleç v. Turkey*, presuda od 27. jula 1998. godine, *Reports* 1998–IV, str. 1732–33, st. 79–81, i *Ođur v. Turkey* [GC], br. 21954/93, st. 91–92, ECHR 1999–III), su obustavili postupak protiv Ministarstva za životnu sredinu i državnih organa (vidi gore stavove 29 i 31) i optižnicu ograničili na „nehat“, čime su sprečili da se ispita aspekt slučaja koji su ticao ugrožavanja života.

Međutim, nema potrebe da se više bavimo ovim nedostacima, budući da je krivični postupak ipak pokrenut pred Petim odeljenjem Krivičnog suda u Istanbulu i da je taj sud, pošto je počeo da se bavi predmetom, imao punu nadležnost da činjenice ispita po sopstvenom nahođenju i, ako je potrebno, da odredi dopunsku istragu; pored toga, presuda tog suda bila je podložna preispitivanju Kasacionog suda.

Iz ovoga Sud zaključuje da bi umesto ispitivanja da li je postojala prethodna istraga koja je potpuno zadovoljavala sve procesne zahteve za takve stvari (vidi gore stav 94) trebalo proceniti da li su pravosudne vlasti, čija je dužnost da sprovode zakone kojima se štite ljudski životi, bile odlučne da kazne odgovorne.

116. U ovom predmetu, u presudi od 4. aprila 1996, Krivični sud u Istanbulu je uslovno kaznio dvojicu gradonačelnika novčanim kaznama u iznosu od TRL 610.000 (što je u tom trenutku vredelo oko 9,70 evra) za nesavesno postupanje u vršenju službene dužnosti u smislu člana 230 stav 1 Krivičnog zakonika (vidi gore stav 23). Država je pred Sudom pokušala da objasni zašto je prema gradonačelnicima bila primenjena samo ta mera i zašto su im izrečene najblaže kazne propisane zakonom (vidi gore stav 82). Ipak, nije zadatak Suda da se bavi aspektima domaćeg krivičnog prava u vezi s krivičnom odgovornošću pojedinaca, što je stvar procene nacionalnih sudova, ili pak da izriče osuđujuće ili oslobađajuće presude u tom pogledu.

U vezi sa svojim zadatkom, Sud će jednostavno primetiti da je u ovom predmetu jedina svrha krivičnog postupka bila da se ustanovi da li bi državni organi mogli da se smatraju odgovornim za „nesavesno postupanje u vršenju službene dužnosti“ prema članu 230 Krivičnog zakonika, koji se ni na koji način ne tiče dela ugrožavanja života ili zaštite prava na život u smislu člana 2.

Zaista, iz presude od 4. aprila 1996. godine se čini da postupajući sud nije našao nikakav razlog da odstupi od rezonovanja navedenog u nalogu za postupanje koji je izdalo upravno veće, i ostavio je nerešenu svaku pomisao o mogućoj odgovornosti državnih organa za smrt devet članova porodice podnosioca predstavlke. Doduše, u presudi od 4. aprila 1996. godine se pominju smrtni slučajevi koji su se dogodili 28. aprila 1993. godine kao faktički element. Međutim, to ne bi trebalo shvatiti tako da je postojalo priznavanje bilo kakve odgovornosti za propust da se zaštiti pravo na život. Izreka presude ne sadrži ništa u vezi s ovim, pa čak ne daje nikakvu preciznu naznaku o tome da li je postupajući sud dovoljno uzeo u obzir veoma teške posledice nesreće; licima koja su proglašena odgovornim izrečene su komične kazne, koje su pored toga još bile i uslovne.

117. Iz ovoga sledi da se ne može reći da je načinom na koji je turski sistem krivične pravde postupao u vezi s tragičnim događajem obezbeđeno puno pozivanje na odgovornost državnih službenika ili organa u vezi s njihovom ulogom u njemu i efikasna primena odredaba domaćeg prava kojima je zajemčeno poštovanje prava na život, posebno odvrćajuće funkcije krivičnog prava.

118. Sve u svemu, u ovom predmetu Sud mora da zaključi da jeste postojala i povreda člana 2 Konvencije u njegovom proceduralnom aspektu, i to zbog nedostatka, u vezi s nesrećom sa smrtnim posledicama izazvanom obavljanjem

opasne delatnosti, adekvatne „zakonske“ zaštite prava na život i odvrćanja od sličnog ugrožavanja života u budućnosti.

II. NAVODNA POVREDA ČLANA 1 PROTOKOLA BR. 1

119. Podnosilac predstavke je naveo da bi država trebalo da bude pozvana na odgovornost za nesavesne postupke državnih organa koji su doveli do gubitka njegove kuće i sve pokretne imovine, i žalio se da mu nije bilo omogućeno obeštećenje za pretrpljenu štetu. Ustvrdio je da je postojala povreda člana 1 Protokola br. 1, koji propisuje sledeće:

„Svako fizičko i pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine. Niko ne može biti lišen svoje imovine, osim u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne utiču na pravo države da primenjuje zakone koje smatra potrebnim da bi regulisala korišćenje imovine u skladu s opštim interesima ili da bi obezbedila naplatu poreza i drugih dažbina ili kazni.“

120. Država je porekla da je postojala bilo kakva povreda te vrste.

A. *Primenljivost: da li je postojala „imovina“*

1. Presuda veća

121. Veće je iznelo stav da činjenica da je podnosilac predstavke zauzimao državno zemljište oko pet godina nije mogla da mu dâ pravo da se ista može smatrati „imovinom“. Međutim, veće je smatralo da podnosilac predstavke jeste bio vlasnik zgrade koju je bio izgradio i pripadajuće opreme kao i svih kućnih i ličnih stvari koje su mogle da budu u kući, bez obzira na činjenicu da je kuća bila podignuta bez dozvole.

Shodno tome, veće je zaključilo da su zgrada koji je podigao podnosilac predstavke i njegov boravak u njoj s porodicom predstavljali bitan ekonomski interes i da se taj interes, koji su vlasti dozvolile da postoji u dugom vremenskom periodu, svodio na „imovinu“ u smislu pravila određenog prvom rečenicom člana 1 Protokola br. 1.

2. Podnesci onih koji su nastupili pred Sudom

(a) *Država*

122. Kao što je to bila učinila pred većem, Država je utvrdila da niti zgrada koju je podnosilac predstavke bio podigao bez dozvole niti činjenica da se zgrada nezakonito nalazila na državnom zemljištu ne bi same po sebi mogle da proizvedu „imovinsko pravo“ ili da predstavljaju „imovinu“ u smislu člana 1 Protokola br. 1. Po domaćem pravu nikada nije postojala mogućnost takvog priznavanja, izričitog ili prećutnog. Štaviše, Država je primetila, podnosilac predstavke nije bio u stanju da podnese nikakvu ispravu ili vlasnički list da bi podržao svoje

navode. U vezi s tim, podnosilac predstavke je bio u zabludi kada se oslonio na zakone kojima je regulisana divlja gradnja, jer ti zakoni ni na koji način nisu proizvodili dejstvo kojim bi on stekao vlasništvo nad državnim zemljištem, koje je, shodno Zakonu o katastru (Zakon br. 3402), neotuđivo i koje ne može biti stečeno održajem.

Država se oslonila na predmet *Chapman* (vidi gore), i iznela argument da u ovom predmetu Sud ne bi trebalo da bude nepotrebno vezan pitanjima koja su izvan pravne situacije koja je pred njim tako da bi zaključio da bi postupci podnosioca predstavke mogli da proizvedu materijalan interes zaštićen članom 1 Protokola br. 1, nalaz koji bi ga u suštini izmestio izvan opsega domaćeg prava i nagradio za protivzakonita dela.

(b) Podnosilac predstavke

123. Podnosilac predstavke je ponovio argumente koje je bio podneo pred većem i, pozivajući se na prethodno objašnjenje (vidi gore stav 85), tvrdio da je u ovom predmetu bilo dovoljno dokaza, što su vlasti očigledno podržavale tolerisanjem i nizom nedvosmislenih upravnih i zakonodavnih mera, da je svaki stanovnik sirotinjskih naselja u Imranije mogao da se pozove na zakonito pravo na imovinu koja je predmet spora.

Advokatica podnosioca predstavke se na raspravi takođe pozvala na Zakon br. 4706 (vidi gore stav 55), koji je po njenom mišljenju bio sam po sebi dovoljan da pobije argument da niko nije mogao da preuzme državnu imovinu. Takođe je objasnila da iako njen klijent još uvek nije preduzeo neophodne korake da izvuče korist iz Zakona br. 775, nije postojalo ništa što bi ga sprečilo da to učini naknadno, na primer u skladu s novim Zakonom br. 4706.

3. Procena Suda

124. Sud ponavlja da pojam „imovina“ u prvom delu člana 1 Protokola br. 1 ima samostalno značenje koje nije ograničeno na posedovanje fizičkih stvari i nezavisno je od formalnih klasifikacija domaćeg prava: ono što treba ispitati je da li bi okolnosti slučaja, posmatrane u celini, mogle da se posmatraju tako da su podnosiocu predstavke dale pravo vlasništva nad materijalnim interesom koji je zaštićen tom odredbom (vidi, *mutatis mutandis*, predmet *Zwierzyński v. Poland*, br. 34049/96, st. 63, ECHR 2001–VI). Sledi da se pored fizičkih dobara i određena prava i interesi koji predstavljaju imovinu mogu takođe posmatrati kao „imovinska prava“, a time i „imovinom“ za svrhe ove odredbe (vidi predmete *Iatridis v. Greece* [GC], br. 31107/96, st. 54, ECHR 1999–II, i *Beyeler v. Italy* [GC], br. 33202/96, stav 100, ECHR 2000–I). Pojam „imovina“ nije ograničen na „postojeću imovinu“ već može da obuhvati i imovinu, uključujući i potraživanja, nad kojom podnosilac predstavke može da tvrdi da ima makar razumno i „legitimno očekivanje“ da će pribaviti stvarno uživanje prava vlasništva (vidi, na primer, predmet *Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany* [GC], br. 42527/98, st. 83, ECHR 2001–VIII).

125. Pred Sudom nije osporavano da kuća podnosioca predstavke jeste bila podignuta protivno turskim urbanističkim propisima i da nije ispunjavala odgovarajuće tehničke standarde, ili da je zemljište na kome se nalazila bilo u državnom vlasništvu. Međutim, stranke nisu bile saglasne u pogledu pitanja da li je podnosilac predstavke imao „imovinu“ u smislu člana 1 Protokola br. 1.

126. Kao prvo, što se tiče zemlje na kojoj je bila podignuta zgrada koja je bila nastanjena do nesreće 28. aprila 1993. godine, podnosilac predstavke je naveo da niti u jednom trenutku nije postojalo ništa što bi ga sprečilo da preduzme korake da pribavi vlasništvo nad zemljom u skladu s odgovarajućim postupkom.

Međutim, Sud ne može da prihvati ovaj pomalo upitan argument. Budući da stranke nisu ponudile dovoljno detaljne podatke, Sud nije bio u stanju da odredi da li je četvrt Kazim Karabekir stvarno obuhvaćena nekim planom za sanaciju sirotinjskih naselja, nasuprot situaciji koja je izgleda postojala za područje naselja Hekimbaši (vidi gore stav 11), ili pak da li je podnosilac predstavke ispunjavao formalne uslove određene urbanističkim propisima koji su tada bili na snazi za pribavljanje prenosa vlasništva državnog zemljišta koje je koristio (vidi gore stav 54). U svakom slučaju, podnosilac predstavke je priznao da nikada nije bio preduzimao nikakve upravne korake u tom pogledu.

U takvim okolnostima, Sud ne može da zaključi da bi nada koju je podnosilac predstavke imao da će jednog dana na njega biti izvršen prenos prava vlasništva predstavljala oblik potraživanja koji bi bio toliko utemeljen da bi bio izvršiv pred sudom, pa time i jasnu „imovinu“ u smislu sudske prakse ovog Suda (vidi predmet *Kopecký v. Slovakia* [GC], br. 44912/98, st. 25–26, ECHR 2004–IX).

127. Međutim, u pogledu same kuće podnosioca predstavke važe nešto drugačija merila.

U vezi s ovim je dovoljno za Sud da se pozove na razloge navedene gore, koji su ga naveli da zaključi da su državne vlasti tolerisale postupke podnosioca predstavke (vidi gore stavove 105–106). Ti razlozi su očigledno valjani u kontekstu člana 1 Protokola br. 1 i podržavaju zaključak da su vlasti takođe *de facto* priznale da su podnosilac predstavke i članovi njegove porodice imali vlasnički interes u kući i pokretnoj imovini.

128. Po ovom pitanju, Sud ne može da prihvati da oni mogu biti kritikovani na ovaj način zbog nepravilnosti (vidi gore stav 122) koje su odgovarajućim organima bile poznate gotovo pet godina.

Doduše, Sud prihvata da je sloboda uzimanja u obzir mnogih lokalnih činilaca inherentna procesu sačinjavanja i primene urbanističkih i prostornih politika kao i mera. Međutim, kada se suoče s pitanjem kao što je ono pokrenuto u ovom predmetu, vlasti ne mogu da se legitimno oslone na svoje polje slobodne procene, što ih ni na koji način ne oslobađa dužnosti da postupe blagovremeno i na odgovarajući, a pre svega dosledan, način.

U ovom predmetu to nije bio slučaj, budući da nesigurnost stvorena u turskom društvu u pogledu primene zakona o suzbijanju divljih naselja po prilici

nije mogla da navede podnosioca predstavke da zaključi da bi se situacija u vezi s njegovom kućom verovatno mogla promeniti preko noći.

129. Sud smatra da je vlasnički interes podnosioca predstavke za svoju kuću bio takve prirode i dovoljno prepoznat da predstavlja materijalni interes pa time i „imovinu“ u smislu pravila propisanog prvom rečenicom člana 1 Protokola br. 1, koji je dakle primenljiv na ovaj aspekt tužbe.

B. Postupanje u skladu s Konvencijom

1. Presuda veća

130. Nakon što je naglasilo ključan značaj prava zajemčenog članom 1 Protokola br. 1, veće je utvrdilo da stvarno korišćenje tog prava ne zavisi samo od obaveze države da se ne meša, i da bi moglo da podrazumeva obavezu činjenja u oblasti zaštite.

U vezi s tim, veće je zauzelo stav da su postupci upravnih organa utoliko što su propustili da preduzmu sve neophodne mere da izbegnu opasnost od eksplozije metana, pa time i klizišta, takođe pritvurećili zahtevu za „praktičnu i delotvornu“ zaštitu prava zajemčenog članom 1 Protokola br. 1.

Veće je navelo da se takva situacija svela na jasno kršenje prava podnosioca predstavke na neometano uživanje svoje „imovine“ i da bi je trebalo smatrati „ometanjem“ za koje je bilo jasno da nije bilo opravdano po članu 1 Protokola br. 1, budući da su nesavesnim postupcima državnih organa koji su u ovom predmetu doveli do lišavanja imovine prekršeni i upravno i krivično pravo Turske.

2. Podnesci onih koji su nastupili pred Sudom

(a) Država

131. Država je ukazala Sudu na činjenicu da u presudi od 18. juna 2002. godine veće nije bilo u stanju da navede jedan jedini presedan u kome je bilo ustanovljeno da je država imala obavezu činjenja u situaciji koja bi se mogla porediti s onom na koju se žalio podnosilac predstavke. Država je iznela stav da je za žaljenje to što je Sud prilikom donošenja svog zaključka odlučio da se pozove na predmet u kome nije bilo nikakvog priznatog imovinskog prava.

Država je iznela stav da je takav zaključak ravan kritikovanju vlasti Turske da su iz humanitarnih razloga izbegle da sruše kuću podnosioca predstavke i da su sumnjale da bi takva odluka bila shvaćena kao implicitno priznavanje prava vlasništva koje je s pravne tačke gledišta bilo ništavo.

U svakom slučaju, Država je iznela stav da podnosilac predstavke nije imao pravo da tvrdi da je žrtva povrede člana 1 Protokola br. 1, jer su mu upravni organi dodelili znatno obeštećenje za materijalnu štetu i dobio je i dotiran stan po niskoj ceni.

(b) Podnosilac predstavke

132. Podnosilac predstavke se pred Sudom pozvao na predmet *Chapman* (vidi gore). Izneo je stav da je u tom predmetu Sud ispitao položaj žene koja

je svesno ignorisala upozorenja koja je dobila i sankcije koje su joj izrečene po zakonskom osnovu u cilju zaštite ekoloških prava drugih građana. Okolnosti ovog slučaja su bile sasvim drugačije, jer je Država kritikovana upravo zbog nečinjenja ili nesavesnog postupanja državnih organa u primeni zakona.

3. Procena Suda

133. Sud smatra da ga složenost činjeničnog i pravnog stanja u ovom predmetu sprečava da upadne u jednu od kategorija obuhvaćenih drugom rečenicom prvog stava ili drugim stavom člana 1 Protokola br. 1 (vidi predmet *Beyeler* (vidi gore), st. 98), pored ostalog imajući u vidu i da se podnosilac predstavke žalio ne samo na određeni postupak države, već i na određeni propust države.

Sud dakle smatra da bi trebalo da razmotri slučaj u svetlu opšteg pravila u prvoj rečenici prvog stava, kojom je garantovano pravo na neometano uživanje imovine.

134. U vezi s tim, Sud ponovo potvrđuje načelo koje je već ustanovljeno u suštini članom 1 Protokola br. 1 (vidi predmet *Bielectric S. r. l. v. Italy* (odluka), br. 36811/97, 4. maja 2000. godine). Stvarna i delotvorna primena prava zaštićenog tom odredbom ne zavisi samo od obaveze države da se ne meša, već može da zahteva i pozitivne mere zaštite, posebno tamo gde postoji neposredna veza između mera koje dati podnosilac predstavke ima pravo da očekuje od vlasti i njegovog stvarnog uživanja imovine.

135. U ovom predmetu nema sumnje da uzročno-posledična veza nađena između teškog nehata pripisivog državi i gubitka ljudskih života važi i za zatrpavanje kuće podnosioca predstavke. Sud je mišljenja da se kršenje do koga je došlo svodi ne na „ometanje“ već na povredu obaveze činjenja, budući da državni službenici i organi nisu preduzeli sve što je bilo u njihovoj moći da zaštite vlasničke interese podnosioca predstavke.

Tvrđnje Države da vlasti Turske ne mogu da budu kritikovane zbog toga što su se iz humanitarnih razloga suzdržale od rušenja kuće podnosioca predstavke (vidi gore stavove 80 i 131) su po mišljenju Suda verovatno usmerene ka pitanju „legitimnog cilja“ za svrhu stava 2 člana 1 Protokola br. 1.

136. Međutim, Sud ne može da prihvati taj argument, i, iz manje-više istih razloga kao što su oni dati u vezi s navodima o kršenju člana 2 (vidi gore stavove 106–108), nalazi da obaveze činjenja po članu 1 Protokola br. 1 traže od državnih vlasti da preduzimaju iste praktične korake kao što je gore navedeno kako bi se izbeglo uništenje kuće podnosioca predstavke.

137. Budući da je jasno da nikakvi takvi koraci nisu bili preduzeti, preostaje da se Sud pozabavi tvrdnjom Države da podnosilac predstavke nije mogao da tvrdi da je žrtva povrede svoga prava na neometano uživanje svoje imovine jer mu je bio dodeljen značajan iznos obeštećenja za materijalnu štetu i mogućnost da dođe do subvencioniranog stana pod veoma povoljnim uslovima.

Sud se s tom tvrdnjom ne slaže. Čak i ako pretpostavimo da bi povoljni uslovi pod kojima je pomenuti stan prodat mogli do izvesne mere da nadoknade

posledice propuštanja koja su primećena u ovom predmetu, oni se ipak ne bi mogli smatrati valjanim obeštećenjem za štetu koju je podnositelj predstavke bio pretrpeo. Shodno ovome, kakve god pogodnosti da su bile dodeljene, one ne bi mogle da dovedu do toga da podnositelj predstavke izgubi status „žrtve“, posebno zato što u kupoprodajnom aktu i drugoj pripadajućoj dokumentaciji u dosijeu ne postoji ništa što bi nagovestilo bilo kakvo priznanje državnih organa da je postojala povreda njegovog prava na neometano uživanje svoje imovine (vidi, *mutatis mutandis*, predmete *Amuur v. France*, presuda od 25. juna 1996. godine, *Reports* 1996–III, str. 846, st. 36, i *Dalban v. Romania* [GC], br. 28114/95, st. 44, ECHR 1999–VI).

Što se tiče naknade materijalne štete, dovoljno je primetiti da iznos još uvek nije ni isplaćen, mada je izrečena pravosnažna presuda (vidi stav 42 gore), što je činjenica koja se ne može posmatrati kao bilo šta drugo sem ometanja prava na naplatu potraživanja koja su dodeljena, što je takođe zaštićeno članom 1 Protokola br. 1 (vidi predmet *Antonakopoulos and Others v. Greece*, br. 37098/97, stav 31, 14. decembra 1999. godine).

Međutim, Sud smara da nije potrebno da ovo pitanje razmatra po svojoj volji, imajući u vidu njegovu procenu po članu 13 Konvencije.

138. Sledi da je u ovom predmetu postojala povreda člana 1 Protokola br. 1.

III. NAVODNA POVREDA ČLANA 13 KONVENCIJE

139. Podnositelj predstavke je tvrdio da domaći pravni lekovi na koje se bio oslonio nisu imali učinka. Njihova neefikasnost je dovela do povrede člana 13 Konvencije:

„Svako kome su povređena prava i slobode predviđeni u ovoj Konvenciji ima pravo na delotvoran pravni lek pred nacionalnim vlastima, bez obzira jesu li povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu.“

140. Država je ovo osporila, ukazujući na ishode kako krivičnog tako i upravnog postupka na nacionalnom nivou.

A. *Presuda veća*

141. Veće je zauzelo stav da su njegovi zaključci o pritužbama podnosioca predstavke po članu 2 Konvencije i članu 1 Protokola br. 1 učinili nepotrebno ponovno ispitivanje u kontekstu člana 13 navoda podnosioca predstavke o manjkavostima u krivičnom i upravnom postupku. Posmatrajući okolnosti ovog slučaja, niti krivičnopravni postupak niti upravni postupak nisu ispunili procesne uslove po članu 2 ili se pokazali sposobnim da pruže adekvatnu naknadu za pritužbe podnosioca predstavke. Kao prvo, krivični postupak je obavljen na takav način da je pažnja skrenuta s najbitnijeg aspekta slučaja, ugrožavanja života, na određivanje da li su gradonačelnici mogli da se smatraju odgovornima za „nesavesno postupanje u vršenju službene dužnosti“. Kao drugo, obeštećenje

koje je upravni sud dodelio podnosiocu predstavke nije bilo ni blizu srazmerno stvarnim gubicima podnosioca predstavke. Konačno, ne samo da su postupci trajali nerazumno dugo, već odšteta koja je na kraju dodeljena podnosiocu predstavke nije nikada ni bila isplaćena.

B. Podnesci stranaka

1. Država

142. Država su suprotstavila kritici veća u pogledu krivičnog postupka protiv dvojice gradonačelnika, insistirajući da su za odlučivanje o prirodi krivičnih optužbi protiv okrivljenog isključivo odgovorni nacionalni organi. Slično tome, nije zadatak Suda u Strazburu da preispituje presude nacionalnog suda zasnovane na dokazima ponuđenim tom sudu, osim ako Sud nije nameran da ode tako daleko da takvu presudu zameni onom koju on smatra valjanom. Država je primetila da ni Konvencija ni njena sudska praksa ne obavezuju nacionalne organe da za okrivljene obezbeđuju osuđujuće presude. Stav veća da je presudom koja je protiv njih izrečena gradonačelnicima obezbeđena praktična nekažnjivost je zanemario kako ovaj detalj tako i diskreciono pravo domaćih organa da krivične optužbe ispituju u svetlu okolnosti konkretnog slučaja, što obuhvata i situacije slične onoj u ovom predmetu, u kome se podnosilac predstavke nikada nije žalio da su gradonačelnici krivi za protivpravno lišavanje života nesavesnim postupanjem.

143. Za Državu, isti pravni osnovi „četvrte instance“ su važili i za odluku upravnog suda u vezi sa zahtevom podnosioca predstavke za naknadu štete. Obeštećenje je u stvari bilo znatno, imajući u vidu da je podnosilac predstavke dobio nov stan pod veoma povoljnim uslovima. On je čak ostvario i prihod od novog stana, prvo tako što ga je izdavao za 48,46 američkih dolara (USD) mesečno, nasuprot USD 17,50 koje je otplaćivao državi, a nakon toga tako što je ugovorio njegovu prodaju za 20.000 nemačkih maraka (DEM), što je bilo daleko više od vrednosti koju je imao kada mu je dodeljen (125.000.000 turskih lira). Država je takođe utvrdila da je, suprotno od nalaza veća, po zahtevu za obeštećenje bilo presuđeno u razumnom roku, a u svakom slučaju u mnogo kraćem roku nego na primer u predmetu *Calvelli and Ciglio* (vidi gore), u kome je Sud našao da se nije moglo reći da je period u trajanju od šest godina i tri meseca koliko je trebalo da se odluči o tužbenom zahtevu za smrt zbog nesavesnog postupanja pokreće pitanje po članu 2. Štaviše, podnosilac predstavke nije ni tražio naplatu iznosa koji mu je bio dodeljen.

2. Podnosilac predstavke

144. Podnosilac predstavke se u suštini složio sa zaključcima veća u vezi s nedostacima koje je prepoznao u krivičnom i upravnom postupku. Međutim, izneo je stav da bi nedelotvornost tih postupaka takođe trebalo smatrati dovoljnom da bude razlog za povredu člana 13 Konvencije poslamtranim zajedno sa članom 2 i članom 1 Protokola br. 1.

C. Procena Suda

1. Načela koja su primenjiva u ovom predmetu

145. Članom 13 Konvencije su nacionalni pravni sistemi obavezani da obezbede delotvoran pravni lek kojim su nadležni domaći organi ovlašćeni da se pozabave suštinom „dokazive“ pritužbe po Konvenciji (vidi predmet *Z. and Others v. the United Kingdom* [GC], br. 29392/95, st. 108, ECHR 2001–V). Njegova svrha je obezbeđivanje sredstava koje mogu da koriste pojedinci kako bi došli do adekvatnog pravnog zadovoljenja na nacionalnom nivou u vezi s povredama njihovih prava po Konvenciji pre nego što pokrenu međunarodni postupak pred Sudom (vidi predmet *Kudła v. Poland* [GC], br. 31210/96, st. 152, ECHR 2000–XI).

146. Međutim, zaštita koju pruža član 13 ne ide tako daleko da predviđa konkretan oblik pravnog leka, jer je državama ugovornicama data izvesna diskreciona sloboda u pogledu ispunjavanja svojih obaveza po toj odredbi (vidi, na primer, *Kaya v. Turkey*, presuda od 19. februara 1998. godine, *Reports* 1998–I, str. 329–30, st. 106).

147. Priroda prava koje je u pitanju ima implikacije za oblik pravnog leka koji je država obavezna da obezbedi po članu 13. U slučajevima gde postoje navodi o povredama prava zaštićenih članom 2, u načelu bi trebalo da među merama pravnog zadovoljenja bude moguća i naknada materijalne i nematerijalne štete (vidi predmete *Paul an Audrey Edwards*, vidi gore, st. 97; *Z. and Others v. the United Kingdom*, vidi gore, st. 109; i *T. P. i K. M. v. the United Kingdom* [GC], br. 28945/95, st. 107, ECHR 2001–V).

S druge strane, kako je Sud već naveo (vidi stav 96), ni član 13 niti bilo koja druga odredba Konvencije ne garantuju podnosiocima predstavki pravo da obezbede gonjenje treće stranke i izricanje osuđujuće presude, kao i pravo na „privatnu osvetu“ (vidi predmet *Perez*, vidi gore, st. 70).

148. Istina je da je Sud s vremena na vreme nalazio povrede člana 13 u slučajevima u kojima je bilo navoda o nezakonitom lišavanju života od strane pripadnika snaga bezbednosti ili uz njihovo odobranje (vidi, na primer, sudsku praksu pomenutu u predmetu *Kýlýç*, vidi gore, st. 73) zbog propusta državnih organa da obave temeljitu i delotvornu istragu koja bi bila u stanju da dovede do identifikacije i gonjenja odgovornih (vidi predmet *Kaya*, vidi gore, str. 330–31, st. 107). Međutim, treba primetiti da je za te slučajeve, koji su se ticali sukoba u jugoistočnoj Turskoj devedesetih, bilo karakteristično da nisu bile ni obavljene istrage u vezi s pritužbama podnosilaca predstavki da su članovi njihovih porodica bili nezakonito lišeni života od strane pripadnika snaga bezbednosti ili da su umrli pod sumnjivim okolnostima.

Upravo ovaj elemenat je naveo Sud da odredi da su u tim slučajevima podnosioci predstavki bili lišeni delotvornog pravnog leka, i to zato što im nije bila pružena mogućnost da odrede odgovornost za događaje na koje su se žalili, a time i da potraže odgovarajuće pravno zadovoljenje, bilo podnošenjem zahteva da se prudruže krivičnom postupku kao zainteresovane stranke, bilo

pokretanjem postupka pred građanskim ili upravnim sudom. Drugim rečima, postojala je bliska procesna i praktična veza između krivične istrage i pravnih lekova koji su bili dostupni tim podnosiocima predstavki u pravnom sistemu u celini (vidi, na primer, predmet *Salman v. Turkey* [GC], br. 21986/93, st. 109, ECHR 2000–VII).

Međutim, što se tiče Suda, kao i iz tačke gledišta interesa članova porodice pokojnog lica i njihovog prava na delotvoran pravni lek, iz pomenute sudske prakse ne sledi nužno da će nastati povreda člana 13 ako krivična istraga ili suđenje koje usledi u datom slučaju ne zadovolje procesne obaveze države po članu 2 kako je sažeto, na primer, u predmetu *Hugh Jordan* (vidi gore stav 94).

Ono što jeste važno je dejstvo koje propust države da ispuni svoju procesnu obavezu po članu 2 ima na pristup članova porodice pokojnika na druge dostupne i delotvorne pravne lekove kako bi se ustanovila odgovornost državnih službenika ili organa za postupke ili propuste koji dovode do kršenja njihovih prava po članu 2, kao i za naknadi štetu, ako je potrebno.

149. Sud smatra da u odnosu na nesreće sa smrtnim ishodom koje su posledice opasnih delatnosti za koje je odgovorna država, član 2 zahteva od državnih organa da po vlastitoj odluci preuzmu istragu o uzrocima gubitka života, zadovoljavajući određene minimalne uslove (vidi gore stavove 90, 93 i 94). Sud, takođe, primećuje da bez takve istrage pojedinac na koga se slučaj odnosi možda neće biti u mogućnosti da iskoristi raspoložive pravne lekove kako bi pribavio pravno zadovoljenje, budući da se podaci koji su neophodni za tumačenje činjenica kao što su one u ovom predmetu često nalaze isključivo u rukama državnih službenika ili organa.

Imajući prethodno u vidu, zadatak Suda po članu 13 u predmetu je da odredi da li je korišćenje delotvornog pravnog leka podnosioca predstavke bilo osujećeno načinom na koji su državni organi ispunjavali svoje procesne obaveze po članu 2 (vidi, *mutatis mutandis*, predmete *Aksoy v. Turkey*, presuda od 18. decembra 1996. godine, *Reports* 1996–VI, str. 2286, st. 95; *Aydın v. Turkey*, presuda od 25. septembra 1997. godine, *Reports* 1997–VI, str. 1895–96, st. 103; i *Kaya*, vidi gore, str. 329–30, st. 106).

2. Primena ovih načela u ovom predmetu

(a) U pogledu pritužbe po članu 2 Konvencije

150. Sud je već ispitao postupke koji su na snazi u Turskoj i zaključio da u ovom predmetu pravo na život nije bilo zaštićeno na odgovarajući način postupcima koje su pokrenuli državni organi po krivičnom pravu, uprkos nalazu službenih istraga koji su ustanovili činjenice i prepoznali one koji su bili odgovorni za nesreću od 28. aprila 1993. godine (vidi gore stavove 113–114).

Međutim, uzimajući u obzir adekvatnost i nalaze tih istraga, Sud smatra da podnosiocu predstavke jeste bilo omogućeno da iskoristi pravne lekove raspoložive po turskom pravu da pribavi pravnu zaštitu.

151. Nekoliko meseci nakon okončanja istrage, 3. septembra 1993. godine (vidi gore stav 29), podnosilac predstavke je uz pomoć advokata odlučio da tuži četiri državna organa upravnom sudu, tvrdeći da je pretrpeo materijalnu i nematerijalnu štetu zbog smrti devet članova porodice i gubitka kuće i kućnih stvari. Delotvornost ovog pravnog leka nije zavisila od ishoda istovremenog krivičnog postupka, niti je pristup istom bio sprečen postupcima ili propustima državnih organa (vidi predmet *Kaya*, vidi gore, str. 329–330, st. 106).

Upravni sudovi koji su procesuirali predmet su nesumnjivo bili ovlašćeni da ispituju činjenice koje su do tada bile ustanovljene, da pripisuju odgovornost za događaje, kao i da donesu izvršivu odluku. Upravnopravni lek koji je iskoristio podnosilac predstavke mu je po svemu sudeći bio dovoljan da potkrepi suštinu svoje pritužbe u pogledu smrti članova porodice i bio je u stanju da mu pruži adekvatno pravno zadovoljenje za gore ustanovljenu povredu člana 2 (vidi gore stav 118; vidi i predmete *Paul and Audrey Edwards*, vidi gore, st. 97 i *Hugh Jordan*, vidi gore, st. 162–163).

Međutim, ostaje da se odredi da li je ovaj pravni lek, u okolnostima ovog predmeta, bio delotvoran i u praksi.

152. Kao i veće, Veliko veće nije ubeđeno da je to bio slučaj. Veliko veće potvrđuje razne kritike koje je izreklo veće u vezi s nedelotvornošću postupka za obeštećenje (vidi gore stav 76) i, kao i veće, smatra odlučujućim činjenicu što odšteta dodeljena podnosiocu predstavke – i to samo u pogledu nematerijalne štete proistekle iz smrti članova porodice – mu nije bila ni isplaćena.

Relevantna u vezi s ovim je praksa Suda po kojoj pravo na sud zajemčeno članom 6 takođe štiti i izvršenje pravosnažnih sudskih odluka, koje u državama koje prihvataju vladavinu prava ne mogu da ostanu nevažeće na štetu jedne od stranaka (vidi, na primer, predmete *Hornsby v. Greece*, presuda od 19. marta 1997, *Reports 1997–II*, str. 510–11, st. 40, i *Immobiliare Saffi v. Italy* [GC], br. 22774/93, st. 66, ECHR 1999–V). Sud nije dobio zadovoljavajuće objašnjenje zašto odšteta nije isplaćena. Sud dakle smatra da podnosiocu predstavke ne može biti prebačeno zbog toga što nije lično preuzeo korake za izvršenje sudske odluke, imajući u vidu vreme koje je bilo potrebno upravnom sudu da odluči po njegovoj tužbi i činjenicu da na iznos dodeljen za nematerijalnu štetu nije čak ni obračunavana zatezna kamata. Blagovremena isplata pravosnažne odštete za pretrpljeni duševni bol mora se smatrati ključnim elementom pravnog leka po članu 13 za preživelog bračnog druga i roditelja (vidi, *mutatis mutandis*, predmet *Paul and Audrey Edwards*, vidi gore, st. 101).

Mada je Država osporila zaključaj veća da je postupak trebalo da bude obavljen brže, Veliko veće takođe nalazi da period od četiri godine, jedanaest meseci i deset dana da bi se donela odluka ukazuje na manjak revnosti od strane domaćeg suda, posebno imajući u vidu bolnu situaciju u kojoj se nalazio podnosilac predstavke. Iz odluke od 30. novembra 1995. godine je sasvim jasno da je domaći sud odlučivao isključivo na osnovu izveštaja veštaka koji je bio

naručio javni tužilac. Međutim, taj izveštaj postojao je još maja 1993. godine (vidi gore stav 23).

153. Ovi su razlozi dovoljni za Sud da zaključi da upravni postupak nije pružio podnosiocu predstavke delotvoran pravni lek zbog propusta države da zaštiti živote članova njegove porodice.

154. Uz to, Država je podnosioca predstavke optužila da ni u jednom trenutku nije nastojao da učestvuje na delotvoran način u pomenutom krivičnom postupku kako bi izneo svoje pritužbe i tražio pravno zadovoljenje (vidi gore stav 83). Nakon što je ispitao odredbe turskog prava o zahtevima za pridruženje krivičnom gonjenju (vidi gore stavove 47 i 48), Sud prihvata da bi ovu mogućnost, kao sastavni deo krivičnog postupka, trebalo u načelu uzeti u obzir za svrhe člana 13.

Međutim, Sud smatra da u ovom predmetu podnosiocu predstavke, koji se opredelio za pravni lek po upravnom pravu koji je kako izgleda bio delotvoran i sposoban da pruži neposredno pravno zadovoljenje u vezi s njegovom pritužbom, ne bi trebalo prebacivati zato što nije tražio zadovoljenje od krivičnog suda (vidi, *mutatis mutandis*, predmet *Manoussakis and Others v. Greece*, presuda od 26. septembra 1996. godine, *Reports* 1996–IV, str. 1359–60, st. 33, i *Aquilina v. Malta* [GC], br. 25642/94, st. 39, ECHR 1999–III), što predstavlja pravni lek koji ionako nije mogao da bude korišćen ako je tužba za naknadu štete već bila aktivna (vidi gore stav 48).

155. Sledi da jeste postojala povreda člana 13 Konvencije u pogledu pritužbe po članu 2.

(b) U pogledu tužbe po članu 1 Protokola br. 1

156. Sud primećuje da je u upravnom postupku koji je ispitan gore podnosilac predstavke takođe dobio obeštećenje za uništenje kućnih predmeta, osim bele tehnike, za koju je domaći sud naveo da nije ni mogao da poseduje (vidi stav 40 gore). Sud smatra da ne mora da iznosi stav o adekvatnosti obeštećenja domaćeg suda ili o načinu njegovog procenjivanja. Kao što je već i primetio, činjenica je da je za donošenje odluke o naknadi trebalo puno vremena i da obeštećenje nikada nije bilo isplaćeno. Sledi da je podnosiocu predstavke bio uskraćen delotvoran pravni lek u vezi s navodnom povredom prava po članu 1 Protokola br. 1.

Mada je istina da je Država zamolila Sud da uzme u obzir koristi koje je podnosilac predstavke imao od dotiranog stana koji mu je dodeljen, Sud smatra da je to pitanje koje treba pokrenuti po članu 41 Konvencije. U svakom slučaju, budući da se te koristi nisu pokazale sposobnim da s podnosioca predstavke skinu status žrtve navodne povrede člana 1 Protokola br. 1 (vidi stav 137 gore), one ga ne mogu *a fortiori* lišiti prava na delotvoran pravni lek u cilju ostvarenja pravnog zadovoljenja za tu navodnu povredu.

157. Iz ovih razloga, Sud smatra da je takođe postojala poreda člana 13 Konvencije u pogledu pritužbe po članu 1 Protokola br. 1.

IV. NAVODNE POVREDE ČLANA 6 I ČLANA 8 KONVENCIJE

158. Podnosilac predstavke se žalio na neprimereno trajanje postupka pred upravnim sudom i naveo da se postupak ne bi mogao smatrati pravičnim, imajući u vidu pristrasnu presudu na kraju. Pozvao se na stav 1 člana 6 Konvencije, u čijim relevantnim odredbama je navedeno:

„Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima o obavezama ... ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. ...“

Podnosilac predstavke se na kraju žalio da su okolnosti slučaja takođe povredile njegovo pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života zaštićeno članom 8 Konvencije, u čijim relevantnim odredbama je navedeno:

„1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, ...

2. Javne vlasti se neće mešati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, javne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.“

159. Država je iznela stav da su ove pritužbe očigledno neutemeljene i naglasila da se u vezi s navedenim odredbama turskim vlastima ne bi mogli pripisati ni nedostatak revnosti niti bilo kakvo ometanje.

160. Uzimajući u obzir okolnosti u ovom predmetu i rezonovanje Suda koje ga je navelo da nađe povredu člana 13 Konvencije uzetog zajedno sa članom 1 Protokola br. 1 (vidi gore stav 156), Sud smatra da nije potrebno ispitivati slučaj prema članu 6 stav 1 (vidi, *mutatis mutandis*, predmet *Immobiliare Saffi*, vidi gore, st. 75).

Isto važi i za pritužbu po članu 8 Konvencije, koja se tiče istih činjenica kao što su one koje su ispitane prema članu 2 i članu 1 Protokola br. 1. Imajući u vidu njegov nalaz da su postojale povrede tih odredaba, Sud takođe smatra da je nepotrebno tu tužbu posmatrati izdvojeno.

V. PRIMENA ČLANA 41 KONVENCIJE

161. Članom 41 Konvencije je određeno:

„Kada Sud odredi prekršaj Konvencije ili protokola uz nju, a unutrašnje pravo Visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo delimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci.“

A. *Naknada štete*

1. Podnesci stranaka

(a) *Podnosilac predstavke*

162. Podnosilac predstavke je pred Sudom ponovio sledeće odštetne zahteve koje je izneo pred većem:

- (i) USD 2.000 za troškove sahrane devet članova porodice koji su stradali;
- (ii) USD 100.000 za gubitak novčane potpore izazvan smrću supruge i nevenčane žene, koje su radile kao spremačice po dnevnom osnovu;
- (iii) USD 150.000 za gubitak izdržavanja koga je mogao da očekuje od sedmero dece da su bili ostali u životu;
- (iv) USD 50.000 za gubitak novčane potpore koju su pretrpela tri preživela deteta kao posledicu smrti majke;
- (v) USD 98.000 za uništenje njegove kuće i pokretne imovine.

Podnosilac predstavke je takođe tražio u svoje ime i u ime troje preživela dece iznos od USD 800.000 za naknadu nematerijalne štete.

(b) Država

163. Država je kao glavni argument iznela tvrdnju da u ovom predmetu nije bilo potrebno nikakvo pravno zadovoljenje. Kao alternativu, Država je tražila da Sud odbaci odštetne zahteve podnosioca predstavke, za koje je navela da su preterani i zasnovani na čisto teoretskim procenama.

U vezi s materijalnom štetom, Država je navela da isečak iz novina nije mogao da se koristi da bi se potkrepio potraživanje u vezi s troškovima sahrane. Što se tiče navodnog gubitka novčane potpore, Država se ograničila na tvrdnju da potraživanje smatra u potpunosti teoretskim.

Što se tiče kuće i pokretne imovine, Država je navela da podnosilac predstavke nije podneo nikakve dokaze da bi obrazložio odštetni zahtev. Tvrdeći da podnosilac predstavke nikada nije stekao pravo vlasništva nad stračarom koja je bila u pitanju, Država je ponovila da mu je bio ponuđen mnogo komforniji stan u četvrti Alibejkoy za iznos koji je u to vreme vredeo oko USD 9.237 USA (EUR 9.966 eura), od čega je samo četvrtina plaćena odmah. U vezi s tim, Država je podnela primere oglasa za prodaju sličnih stanova u istoj četvrti po cenama koje su u proseku išle od TRL 11.000.000.000 do TRL 19.000.000.000 (oko EUR 7.900 do EUR 13.700). Što se tiče pokretne imovine, Država je podnela kataloge takvih predmeta i naglasila potrebu da se uzme u obzir naknada koju je upravni sud dodelio po ovoj osnovi.

U pogledu nematerijalne štete, Država je odštetni zahtiv proglasila prekomernim i navela da bi vodio nepravednom bogaćenju, protivno duhu člana 41 Konvencije. U vezi s tim, Država je podnosioca predstavke optužila da namerno nije hteo da traži isplatu obeštećenja koje je dodelio upravni sud po tom osnovu u nadi da će sebi uvećati šansu da mu ovaj Sud dodeli veći iznos.

2. Presuda veća

164. Procenjujući po osnovu pravičnosti, veće je podnosiocu predstavke dodelilo iznos od EUR 21.000 za materijalnu štetu i EUR 133.000 za nematerijalnu štetu, uzimajući u obzir duševni bol koji je on svakako pretrpeo zbog nezadovoljavajuće reakcije turskog pravosudnog sistema na smrt [članova njegove porodice], kao i patnje kroz koje su prošla preživela deca.

3. Procena Suda

165. Sud je našao povredu prava na zaštitu života zajemčenog članom 2 Konvencije i prava na neometano uživanje imovine zaštićenog članom 1 Protokola br. 1. Takođe je našao povredu prava na pravni lek pred domaćim sudom, zajemčenog članom 13 Konvencije, u vezi s obema tužbama.

(a) Materijalna šteta

166. Kao i veće pre njega, i Veliko veće primećuje da je podnosilac predstavke bez sumnje pretrpeo gubitke zbog povreda koje su ustanovljene i da postoji jasna uzročno-posledična veza između tih povreda i materijalne štete koja je navedena, koja može da obuhvati i naknadu za gubitak izvora prihoda (vidi predmete *Salman*, vidi gore, st. 137, i *Z. and Others v. the United Kingdom*, vidi gore, st. 119). Međutim, nijedno od potraživanja podnosioca predstavke po ovom osnovu nije u potpunosti dokumentovano. Navodna šteta sadrži komponente koje nije moguće tačno izračunati ili koje su zasnovane na tako ograničenim dokaznim materijalima da će svaka procena neizbežno sadržati izvestan stepen nagađanja (vidi, između ostalog, predmete *Sporrong and Lönnroth v. Sweden* (član 50), presuda od 18. decembra 1984. godine, Series A No. 88, str. 14–15, st. 32, i *Akdivar and Others v. Turkey* (član 50), presuda od 1. aprila 1998. godine, *Reports 1998–II*, str. 718, st. 19).

Sud će dakle proceniti potraživanja podnosioca predstavke u vezi s materijalnom štetom po pravičnom osnovu, uzimajući u obzir sve podatke koji su mu na raspolaganju, kako zahteva član 41.

167. Kao prvo, u pogledu naknade troškova sahrane, podnosilac predstavke je podneo članak iz dnevnika *Sabah* od 9. aprila 2001. godine u kome je navedeno da je druga žrtva nesreće od 28. aprila 1993. godine, izvesni g. C. Eztirk (Öztürk), morao da potroši TRL 550.000.000 da sahrani ženu i četvoro dece. Država je osporila dokaznu vrednost tih podataka ali nije ponudila druge dokaze da razjasni ovo pitanje.

Sud smatra da ovo potraživanje nije nerazumno jer je podnosilac predstavke morao da sahrani devetoro članova porodice. Sud dodeljuje iznos koji je tražen po ovom osnovu u celini, to jest USD 2.000.

168. Što se tiče navodnog gubitka novčane potpore, za ovo potraživanje nisu podneti nikakvi detaljni podaci. Međutim, Veliko veće se slaže sa stavom veća da je u ovom slučaju svaki član domaćinstva morao na ovaj ili onaj način da pruži određeni doprinos životu cele porodice, makar da je tek dopunske prirode, mada se perspektiva novčane potpore u budućnosti od strane sedmoro maloletne dece koja su poginula u nesreći čini jako dalekom.

Imajući sve u vidu, Sud smatra da bi po ovom osnovu trebalo dodeliti iznos od EUR 10.000.

169. Što se tiče navodnog gubitka zbog uništenja doma podnosioca predstavke, Sud na početku primećuje da se iznos čini preteranim, budući da nije potkrepljen ni na koji način. U vezi s tim, Sud smatra da bi ekonomski interes

koji je dotiran stan koji je podnosilac predstavke pribavio mogao da predstavlja trebalo uzeti u obzir u proceni štete (vidi gore stav 156), mada je ovaj zadatak složen, iz razloga kako stalnih oscilacija kursa turske lire i inflacije u Turskoj, tako i transakcija koje je podnosilac predstavke izvršio sa svojim stanom (vidi gore stav 30).

Veće je svoju procenu zasnovalo na pretpostavci da je vrednost kuće podnosioca predstavke koja je uništena bila oko 50% od cene pristojnih stanova koje je u to vreme Gradsko veće Istanbula nudilo u četvrti Čobančešme. Veliko veće primećuje u vezi s ovim da su prema spisku koji je 20. marta 2001. godine sačinilo Gradsko veće stanovi u to vreme nuđeni u četvrti Čobančešme za oko TRL 10.400.000.000, što je na taj dan vredelo EUR 11.800.

Bez obzira na ove podatke, Sud primećuje, još jednom na osnovu sopstvenih – neizbežno okvirnih – kalkulacija, da je 13. novembra 1993. godine, kada je potpisan ugovor s podnosiocem predstavke o kupoprodaji stana, ugovorena cena od TRL 125.000.000 vredela oko EUR 8.500, od čega je jedna četvrtina (EUR 2.125) plaćena odmah. Ostatak (u vrednosti od EUR 6.375) trebalo je platiti u 120 mesečnih rata od po TRL 732.844. Mesečna rata je 13. novembra 1993. godine vredela oko EUR 53. Međutim, 24. marta 1998. godine, kada je podnosilac predstavke obećao da proda stan licu E. B., vrednost tih rata je bila samo po tri evra. Prema obračunu zasnovanom na kursu lire između 13. novembra 1993. i 24. marta 1998. godine, prosečna vrednost rate je bila EUR 15. Budući da nema razloga za pretpostavku da je podnosilac predstavke nastavio da plaća rate posle 24. marta 1998. godine, može se pretpostaviti da je do tog datuma platio, pored prve četvrtine, još oko EUR 780 u obliku mesečnih rata za kupovinu stana, što ukupno iznosi oko EUR 3.000, što je dosta manje od prvobitne vrednosti stana.

Takođe bi trebalo imati u vidu da je barem od februara 1995. godine, ako ne i dosta pre tog datuma, pomenuti stan bio izdat licu s inicijalima H. Ö. za mesečnu kiriju od oko TRL 2.000.000 TRL (oko EUR 41). Za period od trideset i sedam meseci tokom koga je stan bio izdat a koji se završio 24. marta 1998. godine kada je potpisano obećanje da će biti prodat, podnosilac predstavke je dakle svakako primio najmanje EUR 1.500 evra u obliku zakupnine, dok je tokom istog perioda morao da plati samo EUR 550 mesečnih otplata.

Pored toga, pošto je potpisao obećanje da će stan biti prodat, podnosilac predstavke je od E. B. primio DEM 20.000; taj iznos, tada vredan EUR 10.226, mnogo je veći od bilo kog iznosa koga bi podnosilac predstavke morao da potroši na kupovinu dotičnog stana.

U svetlu prethodnog, pretpostavljajući da se tržišna vrednost kuće podnosioca predstavke koja je zatrpana u nesreći može da proceni prema kriterijumu koji je koristilo veće i da je on morao da potroši izvesnu svotu novca za troškove stanovanja tokom perioda dok je izdavao stan, još uvek nema razloga za Sud da zaključi da su te okolnosti dovele do gubitka koji je bio veći od dobiti koji je podnosilac predstavke po prilici ostvario od transakcija u vezi sa svojim stanom.

Sledi da nema potrebe da se podnosiocu predstavke dodeli pravno zadovoljenje zbog uništenja njegove kuće, budući da nalaz da je postojala povreda sam po sebi predstavlja pravičnu naknadu.

170. Što se tiče vrednosti pokretne imovine izgubljene u nesreći od 28. aprila 1993. godine, Sud primećuje da je 30. novembra 1995. godine Upravni sud u Istanbulu dodelio podnosiocu predstavke obeštećenje u iznosu od TRL 10.000.000 po tom osnovu (što je tada vredelo oko EUR 208). Međutim, u svom odlučivanju taj sud nije uzeo u obzir električne aparate koje je podnosilac predstavke navodno posedovao, iz razloga što u njegovoj kući nije bila uvedena električna energija (vidi gore stav 40). Pored ovoga, naknada koja je dodeljena nikada nije bila isplaćena podnosiocu predstavke. Sud upućuje na sopstveni zaključak o ovim pitanjima (vidi gore stavove 152, 153 i 156) i smatra da se ishod upravnog postupka ne može uzeti u obzir za svrhe člana 41 Konvencije.

Shodno prethodnom, i uprkos nepostojanja podataka od strane podnosioca predstavke o prirodi i količini pokretne imovine koje je mogao da poseduje, Sud je izvršio pažljiv pregled potrošačke robe u katalogima koju su podneti, imajući u vidu računске metode koji su primenjivani u sličnim slučajevima (vidi predmete *Akdivar and Others* (čl. 50), vidi gore, i *Menteş and Others v. Turkey* (čl. 50), presuda od 24. jula 1998, *Reports 1998-IV*, str. 1693, st. 12).

Shodno prethodnom, uzimajući u obzir uslove života domaćinstva s malim primanjima, Veliko veće se slaže s većem da bi po osnovu pravičnosti bilo opravdano zbirno obeštećenje u iznosu od 1.500 evra po ovoj stavci.

(b) *Nematerijalna šteta*

171. Što se tiče nematerijalne štete, Veliko veće ne vidi razloga da odstupi od stava veća. Veliko veće prepoznaje da je podnosilac predstavke bez sumnje pretrpeo patnje od ustanovljenih povreda članova članova 2 i 13 Konvencije. Međutim, Sud se slaže s Državom da su potraživanja po ovom osnovu preterana. Budući da je njegov zadatak da izvrši pravičnu procenu, Sud mora da uzme u obzir specifične okolnosti slučaja, uključujući i patnje koje su svakako pretrpela tri preživela deteta, Hisametin, Ajdin i Halef Enerildiz, koji su rođeni 10. oktobra 1980. godine, 10. oktobra 1981. godine i 10. jula 1982. godine.

Baš kao i nalazi Suda da je postojala povreda, odluke koje su doneli turski sudovi nakon presude u meritumu jesu podnosiocu predstavke pružile izvesnu naknadu nematerijalne štete, mada nisu pružile puno pravno zadovoljenje za štetu koja je pretrpljena po ovom osnovu. Sud međutim smatra da TRL 100.000.000 TRL (što je u to vreme vredelo oko EUR 2.077) koje su upravni sudovi dodelili podnosiocu predstavke u vidu obeštećenja za nematerijalnu štetu ne može biti uzeto u obzir u vezi sa članom 41, videvši da država taj iznos nikada nije ni platila, i da se u veoma specifičnim okolnostima ovog slučaja odluka podnosioca predstavke da ne pokrene izvršni postupak kako bi došao do tog novca ne može smatrati njegovim odricanjem od prava na taj iznos (vidi, *mutatis mutandis*, predmet *Neumeister v. Austria* (član 50), presuda od 7. maja 1974, Series A No. 17, str. 16, st. 36).

Imajući u vidu sve prethodno, kao i sopstvenu relevantnu praksu u vezi s primenom člana 41 u pogledu maloletne dece ili rodbine žrtava člana 2 (vidi predmet *Çakýcý v. Turkey* [GC], br. 23657/94, st. 8 i 130), Sud odlučuje da g. Mašalahu Enerildizu i njegovoj preživeloj punoletnoj deci, Hisametinu, Ajdinu i Halefu Enerildizu, dodeli svakome po EUR 33.750 za nematerijalnu štetu, što ukupno iznosi 135.000 evra.

B. Sudski i ostali troškovi

1. Podnesci stranaka

172. Podnosilac predstavke je podneo zahtev za USD 50.000 za sudske troškove, što uključuje USD 20.000 za rad njegove advokaticice u pismenim i usmenim podnescima pred Velikim većem. Naveo je da je za zastupanje njegovog slučaja pred domaćim sudovima i institucijama u Strazburu potrošeno preko 330 sati rada po stopi od USD 150 na sat, prema cenovniku minimalnih honorara Advokatske komore u Istanbulu.

173. Država je navela da su zahtevi podnosioca predstavke u vezi sa sudskim i ostalim troškovima preterani i neutemeljeni.

2. Presuda veća

174. U postupku pred većem, podnosilac predstavke je tražio USD 30.000 za sudske troškove i 790 USA dolara za razne troškove. Budući da nisu podnete nikakve priznanice ili drugi dokazi, veće je navelo da nije uvereno da je podnosilac predstavke pretrpeo te troškove i dodelilo mu EUR 10.000, umanjeno za EUR 2.286,50 koje Savet Evrope u obliku pravne pomoći.

3. Procena Suda

175. Podnosilac predstavke je nastavio da prima pravnu pomoć u postupku po članu 43 Konvencije. Pored EUR 2.286,50 koje je već dobio od Saveta Evrope, dodeljeno mu je EUR 1.707,34 za pripremu slučaja nakon što je upućen Velikom veću.

Sud stalno zauzima stav da sudski i ostali troškovi neće biti nadoknađeni po članu 41 ukoliko ne bude ustanovljeno da su stvarno pretrpljeni, da su nužno pretrpljeni i da su količinski razumni (vidi predmet *Sahin v. Germany* [GC], br. 30943/96, st. 105, ECHR 2003–VIII). U ovom predmetu podnosilac predstavke nije potkrepio zahteve odgovarajućom dokumentacijom ili pak podneo detaljna objašnjenja u pogledu rada svoje advokaticice na pitanjima u vezi sa članom 2 i 13 Konvencije i članom 1 Protokola br. 1, odredbama za koje je ustanovljeno da su bile prekršene.

U skladu s pravilom 60, stav 2 Pravilnika Suda, Sud neće moći da prihvati zahtev podnosioca predstavke u njegovom sadašnjem obliku. Međutim, podnosilac predstavke je svakako imao određene troškove u vezi s radom advokaticice koja ga je zastupala u pismenom i usmenom postupku pred telima Konvencije (vidi, *mutatis mutandis*, predmet *Labita v. Italy* [GC], br. 26772/95, st. 210,

ECHR 2000–IV). Sud je spreman da prihvati da je u ovom predmetu, koji je bez sumnje složen, za taj zadatak potrošeno onoliko sati koliko je navedeno. Međutim, Sud ponavlja da u pogledu honorara ne smatra sebe vezanim nacionalnim pravilima i praksom, mada oni mogu biti od izvesne pomoći (vidi, na primer, predmet *Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom*, presuda od 13. jula 1995, Series A No. 316–B, str. 83, st. 77).

Procenjujući po pravičnom osnovu, Sud smatra razumnim da dodeli podnosiocu predstavke iznos od EUR 16.000, umanjen za EUR 3.993,84 koje je Sa-
vet Evrope platio za pravnu pomoć za celokupan postupak pred institucijama Konvencije.

C. Zatezna kamata

176. Sud smatra da bi zatezna kamata trebalo da bude obračunata na osnovu kamatne stope na kredite Evropske centralne banke, uvećane za tri procentna poena.

IZ OVIH RAZLOGA, SUD

1. *Odlučuje* jednoglasno da je postojala povreda člana 2 Konvencije u njegovom materijalnom aspektu, zbog propusta da se preduzmu odgovarajući koraci kako bi se sprečila smrt nesrećnim slučajem devetoro članova porodice podnosioca predstavke;
2. *Odlučuje* sa šesnaest glasova za i jednim protiv da je takođe postojala povreda člana 2 Konvencije u njegovom procesnom aspektu, zbog nepostojanja odgovarajuće zakonske zaštite prava na život;
3. *Odlučuje* s petnaest glasova za i dva glasa protiv da je postojala povreda člana 1 Protokola br. 1;
4. *Odlučuje* s petnaest glasova za i dva glasa protiv da je postojala povreda člana 13 Konvencije u vezi s tužbom po materijalnom aspektu člana 2;
5. *Odlučuje* s petnaest glasova za i dva glasa protiv da je takođe postojala povreda člana 13 Konvencije u vezi s tužbom po članu 1 Protokola br. 1;
6. *Odlučuje* jednoglasno da se ne javljaju nikakva odvojena sporna pitanja po stavu 1 člana 6 ili po članu 8 Konvencije;
7. *Odlučuje* jednoglasno
 - (a) da je tužena Država dužna da plati, u roku od tri meseca, sledeće iznose, bez naplate ikakvih poreza ili drugih dažbina, koje treba pretvoriti u turske lire po važećoj stopi na dan isplate:
 - (i) podnosiocu predstavke, g. Mašalahu Enerildizu:
 - USD 2.000 (dve hiljade američkih dolara) i EUR 45.250 (četrdesetpet hiljada dvestotine i pedeset evra) za materijalnu i nematerijalnu štetu;

- EUR 16.000 (šesnaest hiljada evra) za sudske i druge troškove, umanjeno za EUR 3.993,84 (tri hiljade devetstotina devedesettri evra i osamdesetčetiri centa) što je već primljeno od Saveta Evrope;
 - (ii) svakome od njegova tri punoletna sina, Hisametinu, Ajdinu i Halefu Enerildizu, EUR 33.750 (tridesettri hiljade sedamsto pedeset evra) za nematerijalnu štetu;
 - (b) da će od isteka pomenutog roka od tri meseca do dana isplate biti obračunavana prosta kamata na pomenute iznose po stopi jednakoj kamatnoj stopi na kredite Evropske centralne banke, uvećanoj tokom perioda prekoračenja roka za tri procentna poena;
8. *Odbacuje* jednoglasno ostatak zahteva podnosioca predstavke za pravičnim zadovoljenjem.

Sačinjeno na engleskom i francuskom jeziku i izrečeno na javnoj raspravi u Sudu u Strazburu 30. novembra 2004. godine.

Lucijus Vildhaber
Predsednik

Pol Mahoni
Sekretar Suda

Shodno članu 45 stav 2 Konvencije i pravilu 74, stav 2 Pravilnika Suda, uz presudu su priložena dva izdvojena mišljenja:

- (a) delimično izdvojeno mišljenje g. Tirmena;
- (b) delimično izdvojeno mišljenje gđe Mularoni.

L. V.
P. J. M.

DELIMIČNO IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE TJURMENA

Slažem se s većinom da je postojala povreda člana 2 u njegovom materijalnom aspektu budući da su državni organi propustili da preduzmu odgovarajuće korake da zaštite živote građana u njihovoj nadležnosti.

Međutim, žao mi je da ne mogu da se složim s većinom da su takođe postojale povrede člana 2 u njegovom procesnom aspektu, člana 1 Protokola br. 1 i člana 13.

1. Član 2 (procesni aspekt)

Presudom nisu ustanovljene nikakve nepravilnosti u pogledu istrage (stav 113), u kojoj su prepoznata lica odgovorna za nesreću i ista gonjena. Dvojica gradonačelnika su osuđena po članu 230 Krivičnog zakonika Turske.

Međutim, većina u Sudu je našla povredu procesnog aspekta člana 2 iz razloga što sudeći sudovi nisu odredili punu odgovornost državnih službenika i efikasno primenili odredbe domaćeg prava – to jest, zato što su domaći sudovi primenili član 230 Krivičnog zakonika (nesavesno vršenje službene dužnosti) a ne član 455 (ubistvo iz nehata ili nebrige).

S ovim zaključkom se ne slažem iz sledećih razloga.

Kao prvo, većina smatra da je postojala povreda procesnog aspekta člana 2, i to ne zbog toga što nije postojala delotvorna istraga, već u vezi sa sudskim postupkom, tačnije primenom domaćeg prava. Ovo je potpuno nov pristup koji nema presedana u praksi Suda. Ako većina smatra da pravni lek koji postoji u domaćem pravu nije delotvoran, to onda pokreće pitanje po članu 13, a ne po članu 2.

Drugo, čini se nedoslednim reći s jedne strane da je istraga delotvorna a s druge da je odluka domaćeg suda prekršila Konvenciju.

Takav pristup zanemaruje činjenicu da je odluka domaćeg suda zasnovana na činjenicama koje su utvrđene istragom. Kako je moguće da Sud ospori odluku nacionalnog suda a da u isto vreme prizna delotvornost istrage? U okolnostima u kojima je istraga delotvorna, da bi se zaključilo da je prekršen procesni aspekt člana 2, bilo bi potrebno ispitati činjenice, što bi Sud učinilo sudom četvrtog stepena. Praksom Suda je odavno utemeljeno da je određivanje činjenica i tumačenje i primena domaćih zakona stvar nacionalnih državnih organa (vidi, između ostalog, *Kemmache v. France* (no. 3), presuda od 24. novembra 1994, Series A No. 296–C, str. 86–87, st. 37, i *Kaymaz v. Turkey* (odl.), br. 37053/97, 16. marta 2000. godine).

Treće, većina ne pridaje nikakav značaj činjenici da je podnosilac predstavke sopstvenim ponašanjem doprineo izazivanju opasnosti po život i izazvao smrt devet članova sopstvene porodice. Nije sporno da je podnosilac predstavke (a) podigao kuću bez dozvole na zemlji koja nije bila u njegovom vlasništvu, i (b) da je to učinio jako blizu deponije smeća.

Nesavesno postupanje državnih organa i podnosioca predstavke predstavljaju bitne elemente uzročnosti. Oba su uslovi *sine qua non* štete koja je nastala. Jedno bez drugog ne bi bilo dovoljno da se šteta izazove. Smrt devetoro ljudi je bila posledica nesavesnog postupanja i državnih organa i podnosioca predstavke.

Pored ovoga, dvojica gradonačelnika su počinila nevezano krivično delo, to jest nesavesno postupanje u vršenju službene dužnosti. Peto odeljenje Krivičnog suda u Istanbulu je u presudi od 4. aprila 1996. godine odlučilo da uzme u obzir sve ove elemente i da primeni član 230 Krivičnog zakonika (nesavesno postupanje u vršenju javne dužnosti) a ne član 455 (lišenje života iz nehata). Obojici gradonačelnika je izrečena osuđujuća kazna po članu 230. Kasacioni sud je potvrdio presudu. Presuda pominje odgovornost obojice gradonačelnika i podnosioca predstavke za smrt devetoro ljudi. Sudije Krivičnog suda u Istanbulu su takođe uzele u obzir izveštaj veštaka, kojim je odgovornost za nesreću podeljena na sledeći način: dve osmine odgovornosti Gradskom veću Istanbula, dve

osmine Mesnom veću Imranije i dve osmine stanovnicima sirotinjskom naselja „zbog toga što su ugrozili svoje porodice naseljavajući se blizu brda otpada“ (vidi stav 23 presude).

Sledi da nije tačno da, kako je navedeno u stavu 116 presude, nacionalni sud nije u svojoj presudi priznao „bilo kakvu odgovornost za propust da se zaštiti pravo na život“. Nacionalni sud je odmerio odgovornost podnosioca predstavke i gradonačelnika i zaključivao u okviru polja slobodne procene. Većina u Sudu je ovo priznala kada je u stavu 116 navela da „...nije zadatak Suda da se bavi aspektima domaćeg krivičnog prava u vezi s krivičnom odgovornošću pojedinaca, što je stvar procene nacionalnih sudova, ili pak da izričite osuđujuće ili oslobađajuće presude u tom pogledu“.

Međutim, takvo izričito priznanje granica između nacionalnih sudova i Suda u Strazburu, što je u skladu s praksom Suda, čini još težim da se razumeju razlozi zašto je ustanovljena povreda procesnog aspekta člana 2. Prema mišljenju većine, pitanja domaćeg prava koja se odnose na krivičnu odgovornost pojedinaca su stvar procene nacionalnih sudova, ali ako nacionalni sud odluči iz dobrog razloga da primeni jedan član Krivičnog zakonika a ne neki drugi, to može predstavljati nedostatak zakonske zaštite koja štiti pravo na život.

Četvrto, iz presude nije jasno zašto je većina odlučila da izmeni načela ustanovljena praksom Suda u vezi s nepostojanjem krivičnogpravnog pravnog leka u slučajevima nenamernog lišenja života. U predmetima *Calvelli and Ciglio v. Italy* ([GC], br. 32967/96, ECHR 2002–I), *Mastromatteo v. Italy* ([GC], br. 37703/97, ECHR 2002–VIII), i *Vo v. France* ([GC], br. 53924/00, ECHR 2004–VIII), Sud je izneo stav da „ako kršenje prava na život ili nepovredivost ličnosti nije učinjeno namerno, obaveza činjenja propisana stavom 2 da se ustanovi delotvoran pravosudni sistem ne zahteva nužno da u svakom pojedinačnom slučaju bude određen krivičnopravni pravni lek“. U ovom predmetu, većina je odstupila od te sudske prakse. U stavu 93 presude, većina iznosi stav da „...u oblastima kao što je ona koja je osporena u ovom predmetu [pretpostavljamo da se misli na ekološku štetu], načela koja su primenljiva treba tražiti među onima koja je Sud već imao prilike da razvija, posebno u vezi s korišćenjem smrtonosne sile.“

Kako u predmetu *Calvelli and Ciglio* i u našem, ono što je sporno s aspekta krivičnog prava je lišenje života iz nehata. Što se tiče stepena nehata, teško je uočiti razliku između nehata ginekologa koji je znao da je rođenje deteta bilo veoma rizično jer je majka bila dijabetičarka tipa A a plod je bio preveliki za rođenje prirodnim putem, a ne samo da nije preduzeo mere predostrožnosti, već nije ni prisustvovao porođaju (*Calvelli and Ciglio*), i nehata dvojice gradonačelnika koji je trebalo da znaju iz izveštaja veštaka da je deponija smeća bila veoma opasna a pored svega propustili da preduzmu bilo kakve mere da spreče takvu nesreću.

2. Član 1 Protokola br. 1

U pogledu člana 1 Protokola br. 1, potpuno se slažem sa stavom koji je sutkinja Mularoni iznela u stavu 2 njenog delimično izdvojenog mišljenja.

Treba primetiti da je Sud, odmah nakon predmeta *Kopecký v. Slovakia* ([GC], br. 44912/98, ECHR 2004–IX), u kome je objedinio svoju praksu u pogledu značenja pojma „imovina“ po Konvenciji, sada uveo novi kriterijum za određivanje imovine – tolerisanje nacionalnih vlasti. Plašim se da bi takav novi pojam mogao da dovede do nepoželjnih posledica, na primer proširenje zaštite Konvencije tako da obuhvati zgrade podignute bez dozvole, kao i da podstakne nezakonite situacije.

3. Član 13

Presuda, nakon što je ispitala delotvornost krivičnog leka po članu 2, ograničava opseg pritužbe po članu 13 na delotvornost upravnopravnog pravnog leka.

Presudom od 30. novembra 1995. godine, Upravni sud u Istanbulu je naložio državnim vlastima da isplate podnosiocu predstavke i njegovoj deci iznos od TRL 100.000.000 za nematerijalnu štetu i TRL 10.000.000 za materijalnu štetu. Rešenje je dostavljeno podnosiocu predstavke.

Kako je jasno navedeno u presudi veća, „... podnosilac predstavke nikada nije tražio isplatu obeštećenja koje mu je dodeljeno, činjenica koju nikada nije opovrgao“ (stav 117 presude veća; ova činjenica je izostala iz presude Velikog veća).

Podnosilac predstavke se nije žalio na neplaćanje obeštećenja jer nije ni želeo da ga dobije. Da je stupio u vezu s kancelarijom gradonačelnika i dao broj svog računa, on bi dobio obeštećenje koje mu je bilo dodeljeno. Kako vlasti mogu da isplate novac bez poznavanja adrese ili broja računa podnosioca predstavke?

Sledi da je netačno smatrati Državu odgovornom za neplaćanje obeštećenja.

Što se tiče trajanja postupka pred upravnim sudom, većina je saglasna da je postupak trajao četiri godine, jedanaest meseci i deset dana, što pravni lek upravnog suda čini nedelotvornim.

Ja se ne slažem s ovim stavom.

Postupak je trajao četiri godine i jedanaest meseci pred četiri stepena nadležnosti. Činjenice slučaja ukazuju da nije bilo značajnih perioda neaktivnosti koji bi mogli da se pripišu nacionalnim sudovima.

Većija je saglasna da je „domaći sud pokazao nedovoljno revnosti“. Međutim, za ovaj zaključak nije dato nikakvo obrazloženje. Do njega se došlo bez ispitivanja sudskih postupaka i bez primene dobro utemeljenih kriterijima Suda u vezi s trajanjem postupka, to jest složenosti slučaja, ponašanja podnosioca predstavke i ponašanja pravosudnih organa.

Sledi da nije postojala povreda člana 13.

4. Član 41

Slažem se s iznosom pravičnog zadovoljenja isplaćenim podnosiocu predstavke. Međutim, ne slažem se s rezonovanjem prilikom obračuna iznosa.

Izgleda da je prilikom obračuna obeštećenja data ista težina svim članovima domaćinstva podnosioca predstavke, koji su opisani kao „članovi porodice“ podnosioca predstavke (stav 167 presude).

Međutim, ako pročitamo stav 3 presude, biće nam jasno da je jedna od tih „članova porodice“, Sidika Zorlu, bila „nevenčana žena“ podnosioca predstavke. Izgleda da je ovo prvi put da je Sud u odlučivanju iznosa koji će biti isplaćen za pravično zadovoljenje uzeo u obzir nevenčanu ženu podnosioca predstavke i dao joj istu težinu kao i njegovoj supruzi i deci. Takav pristup bi mogao da ima neželjene implikacije za sudsku prasku Suda u budućnosti.

DELIMIČNO IZDVOJENO MIŠLJENJE SUTKINJE MULARONI (Prevod)

1. Potpuno se slažem s razmišljanjem i zaključcima većine u pogledu člana 2 Konvencije kako u materijalnom tako i procesnom pogledu.

2. Međutim, smatram da u ovom slučaju nije primenljiv član 1 Protokola br. 1. Tom odredbom je zajemčeno imovinsko pravo. U svojoj sudskoj praksi, Sud je razjasnio pojam imovine, koja može da obuhvati kako „postojeću imovinu“ tako i aktivu, uključujući potraživanja, u pogledu koje podnosilac predstavke može da tvrdi da ima barem „razumno očekivanje“ da će obezbediti delotvorno uživanje imovinskog prava. Nasuprot ovome, nada da će se obezbediti priznanje imovinskog prava koje nije bilo moguće uživati na delotvoran način se ne može smatrati imovinom u smislu člana 1 Protokola br. 1 (vidi, između ostalih relevantnih predmeta, predmete *Marckx v. Belgium*, presuda od 13. juna 1979. godine, Series A No. 31, str. 23, st. 50; *Princ Hans-Adam of Liechtenstein v. Germany* [GC], br. 42527/98, st. 83, ECHR 2001–VIII; i *Kopecký v. Slovakia* [GC], br. 44912/98, st. 35, ECHR 2004–IX).

Pred Sudom nije osporeno da je kuća podnosioca predstavke podignuta protivno urbanističkim propisima Turske i da nije ispunjavala odgovarajuće tehničke standarde, ili da je zemlja na kojoj se nalazila bila državna (vidi stav 125 presude). Podnosilac predstavke nije bio u stanju da dokaže da je imao pravo vlasništva nad tom zemljom ili da je mogao da na zakonit način ponese zahtev da mu zemlja bude prenetu u vlasništvo po članu 21 Zakona br. 775 od 20. jula 1966. godine ili po naknadnim dopunama tog zakona.

Većina je saglasna da „...Sud ne može da zaključi da bi nada koji je podnosilac predstavke imao da će jednog dana na njega biti izvršen prenos prava vlasništva predstavljala oblik potraživanja koji bi bio toliko utemeljen da bi bio izvršiv pred sudom, pa time i jasnu „imovinu“ u smislu sudske prakse ovog Suda“ (vidi stav 126 presude *in fine*). Međutim, umesto da izvuku odgovarajuće zaključke iz ovog rezonovanja i odrede da član 1 Protokola br. 1 nije bio primenljiv, oni su usvojili noji kriterijum prihvatljivosti za ovaj član: gotovo petogodišnje tolerisanje ponašanja podnosioca predstavke od strane relevantnih državnih

organa, što je vodilo zaključku da su ti organi *de facto* priznali da su podnosilac predstavke i članovi njegove porodice imali vlasnički interes u pogledu kuće i pokretne imovine (vidi stav 127), koji je bio takve prirode i u toj meri priznat da je predstavljao materijalan interes pa time i „imovinu“ u smislu pravila sadržanog u prvoj rečenici člana 1 Protokola br. 1 (vidi stav 129).

Ja ne mogu da se složim s ovim razmišljanjem.

Po mom mišljenju, niti prećutno tolerisanje niti drugi humanitarni obziri ne mogu biti dovoljni da ozakone tužbu podnosioca predstavke po članu 1 Protokola br. 1, niti bi Sud trebalo da koristi iste da opravda zaključak koji se svodi na to da podnosioc predstavke (u ovog slučaju g. Enerildiza, ali takođe i sve druge podnosioc predstavke u budućnosti koji su podigli zgrade bez dozvole) izuzme iz opsega primene nacionalnih urbanističkih i građevinskih propisa, pa time i da na određeni način odobri širenje ovakve divlje gradnje.

Smatram da bi nalaz većine da je član 1 Protokola br. 1 primenjiv mogao da ima paradoksalno dejstvo. Mislim, na primer, na raskošne vile i hotele nezakonito podignute na obalama mora i na drugim mestima koji po nacionalnim propisima ne mogu postati vlasništvo održajem; da li će sada prosta činjenica da su vlasti tolerisale takve zgrade pet godina biti dovoljna da može da se tvrdi da bi oni koji su ih podigli svesno kršeći zakon mogli da imaju dokazivo potraživanje po članu 1 Protokola br. 1? Takav bi zaključak vlastima (kako nacionalnim tako i lokalnim) veoma otežao rad u primeni urbanističkih i drugih propisa u situacijama gde su, na primer, nasledile nezakonitu situaciju nastalu tokom prethodnog perioda, kada su na vlasti bile manje savesne uprave.

Na kraju, nije mi lako da prihvatim da bi u slučajevima gde su zgrade podignute uz kršenje urbanističkih propisa države od sada imalu obavezu činjenja da zaštite imovinsko pravo koje nikada nije bilo priznato u domaćem pravu i koje ne bi ni trebalo da bude priznato, jer bi u mnogim slučajevima moglo da bude primenjeno na štetu prava drugih i opšteg interesa.

Ja sam dakle zaključila da član 1 Protokola br. 1 nije primenljiv, i da sledi da nije ni bio prekršen.

Takođe bi trebalo da dodam da bih čak i da sam bila zaključila da je član 1 Protokola br. 1 primenljiv – a ponavljam da nisam – smatrala, protivno stavu većine (vidi stav 137 presude), da podnosilac predstavke više nije mogao da tvrdi da je žrtva. Po mom mišljenju, dodela dotiranog stana pod veoma povoljnim uslovima se može smatrati suštinskim priznanjem povrede člana 1 Protokola br. 1, što se može smatrati merom koja je najverovatnije najbolji oblik pravnog zadovoljenja u ovom predmetu.

3. Uzimajući u obzir okolnosti slučaja i rezonovanje koje je navelo Sud da odredi povredu procesnog aspekta člana 2 Konvencije, smatram da nije bilo neophodno slučaj razmatrati po članu 13 u pogledu pritužbe po materijalnom aspektu člana 2.

4. Uzimajući u obzir moje zaključke po članu 1 Protokola br. 1, smatram da nije postojala povreda člana 13 u pogledu pritužbe po članu 1 Protokola br. 1.